

Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi

Selvitys Itämeren alueen maista

Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi

Selvitys Itämeren alueen maista

Saara Pihlaja

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-831-0

ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi Selvitys Itämeren alueen maista

Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2024:8		Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t Kieli	Saara Pihlaja suomi	Sivumäärä	78

Tiivistelmä

Selvityksessä tarkastellaan alle 18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja siihen liittyviä käytäntöjä Itämeren alueen maissa. Selvitys on tarkoitettu työn tueksi alaikäisiä kohtaaville ammattilaisille, ja se tarjoaa ajantasaista tietoa päätöksenteon ja konkreettisten toimenpidesuunnitelmien pohjaksi.

Selvityksen mukaan tilannekuva siitä, miten ja missä laajuudessa alaikäisiin kohdistuva ihmiskauppa ilmenee, on puutteellinen. Selvityksen perusteella näyttää siltä, että uhrien todellinen määrä on suurempi ja hyväksikäytön kirjo laajempi kuin mitä varsinaisesti tunnistettujen tai rikosprosessiin edenneiden tapausten määrä on. Selvityksen mukaan näyttää siltä, että lapseen tai nuoreen on todennäköisesti kohdistettu jotakin muuta kaltoinkohtelua jo ennen kuin hän on joutunut ihmiskaupan uhriksi.

Ihmiskaupan tunnistamista tulisi parantaa erityisesti tilanteissa, joissa lapsen tai nuoren arvioidaan joutuneen jonkin hyväksikäyttörikoksen uhriksi tai hänen epäillään itse tehneen rikoksia. Tehokkaiden ihmiskaupan torjunnan ja uhrien auttamisen keinojen kehittämiseksi ja parhaiden käytäntöjen tunnistamiseksi on välttämätöntä kehittää 1) luotettavan ja vertailukelpoisen tiedon keräämistä alaikäisiin kohdistuvan ihmiskaupan määrästä, piirteistä ja uhrien tarpeista sekä parantaa 2) ihmiskaupan vastaisten ja uhreja tukevien toimien vaikuttavuuden seurantaa ja arviointia.

Asiasanat ihmiskauppa, hyväksikäyttö, lapsen oikeudet, rikoksen uhrit, lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa, hyväksikäytön tunnistaminen, uhrien tukeminen

ISBN PDF 978-952-400-831-0 **ISSN PDF** 2490-0990

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-831-0>

Bästa praxis för att bekämpa människohandel mot barn och unga samt för att identifiera och hjälpa offren

Utredning om länderna i Östersjöområdet

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2024:8		Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet		
Författare	Saara Pihlaja		
Språk	finska	Sidantal	78

Referat

I utredningen granskas människohandel mot barn och unga under 18 år och praxis i anslutning till den i Östersjöländerna. Utredningen är avsedd att stödja arbetet för de yrkespersoner som möter minderåriga och den erbjuder aktuell information till grund för beslutsfattandet och utarbetandet av konkreta åtgärdsplaner.

Utifrån utredningen är lägesbilden av i vilken form och omfattning människohandel mot minderåriga förekommer bristfällig. Enligt utredningen ser det som om det faktiska antalet offer är större och spektret av utnyttjande mer omfattande än det antal fall som identifierats eller utmynnat i en straffprocess. Utredningen tyder på att barnen eller de unga personerna sannolikt har blivit utsatta för någon annan form av kränkande behandling redan innan de blivit offer för människohandel. Identifieringen av människohandel måste förbättras särskilt i sådana situationer där ett barn eller en ung person antas ha blivit utsatt för ett utnyttjandebrott eller där han eller hon själv misstänks ha begått ett brott. För att kunna utveckla effektiva metoder för att bekämpa människohandel och hjälpa offer för människohandel och för att identifiera bästa praxis i anslutning till detta är det nödvändigt att 1) utveckla insamlingen av tillförlitlig och jämförbar information om omfattningen av och kännetecknen för människohandel med minderåriga och om offrens behov och 2) förbättra uppföljningen och utvärderingen av effekterna av de åtgärder som vidtas mot människohandel och som stöder offren.

Nyckelord människohandel mot barn och unga, identifiering av utnyttjande, stöd till offer, människohandel, utnyttjande, barnets rättigheter, brottsoffer

ISBN PDF 978-952-400-831-0 **ISSN PDF** 2490-0990

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-831-0>

Best Practices for Combating Trafficking in Children and Young People and for Identifying and Supporting Victims
Report concerning the Baltic Sea States

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2024:8	Subject	Reports and guidelines
---	----------------	------------------------

Publisher	Ministry of Justice, Finland
------------------	------------------------------

Author(s)	Saara Pihlaja
------------------	---------------

Language	Finnish
-----------------	---------

Pages	78
--------------	----

Abstract

This report examines trafficking in children and young people aged under 18 and the related practices in the Baltic Sea states. The purpose of the report is to support the work of professionals working with children and to provide up-to-date information that can serve as a basis for decision-making and concrete action plans.

According to the report, situation awareness of how and to what extent trafficking in children occurs is lacking. The report states that the actual number of victims seems to be higher and the range of forms of exploitation wider than what appears based on the number of cases that have been detected or that have been taken up for consideration in criminal proceedings. According to the report, it seems that many children and young persons who are victims of human trafficking have been subjected to some other form of abuse before they became victims of human trafficking. The identification of human trafficking should particularly be improved in situations where a child or a young person is suspected of having become a victim of a sexual abuse offence or of having committed offences themselves. In order to develop effective measures for combating human trafficking and helping the victims and to identify best practices in this area, it is necessary 1) to develop the collection of reliable and comparable data on the volumes and characteristics of trafficking in children as well as on the needs of the victims, and 2) to improve the monitoring and assessment of the effectiveness of the measures against human trafficking and the measures for supporting the victims.

Keywords	trafficking in children and young people, identification of exploitation, support for victims, trafficking in human beings, exploitation, rights of the child, victims of crime
-----------------	---

ISBN PDF	978-952-400-831-0
-----------------	-------------------

ISSN PDF	2490-0990
-----------------	-----------

URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-831-0
--------------------	---

Sisältö

1	Selvityksen tausta ja tarkoitus	7
1.1	Selvityksen kohde ja rajaukset	8
1.1.1	Selvityksessä käytetyt keskeiset määritelmät.....	9
1.2	Selvityksen aineisto.....	11
1.3	Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa ilmiönä Itämeren valtioiden neuvoston jäsenmaissa	14
2	Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhriksi joutumiselle altistavat riskitekijät ja niihin vaikuttaminen	19
3	Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan paljastuminen ja tunnistaminen ...	23
3.1	Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamiseen vaikuttavia seikkoja	25
3.1.1	Tunnistamisen työkalut	28
3.1.2	Tietoisuus ilmiöstä.....	30
3.1.3	Lapsen ja nuoren kanssa rakentunut luottamuksellinen suhde sekä lapsen ja nuoren asianmukainen kohtaaminen ja puheeksiottaminen	35
3.1.4	Miten tukea lasta tai nuorta ottamaan apu vastaan, kun lapsi tai nuori kokee hyötyvänsä tilanteesta itse	37
4	Tunnistamisen jälkeen: ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen ja nuoren tukeminen	40
4.1	Valmiit toimintamallit varhaiseen puuttumiseen ja lapsen tai nuoren auttamiseen.....	41
4.1.1	Barnahus-malli ja lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa	45
4.1.2	Ihmiskaupan kohteeksi joutuneen lapsen ja nuoren tukeminen rikosprosessissa	48
5	Lopuksi	51
5.1	Selvityksen luvuissa esitetyt johtopäätökset ja suositukset.....	53
	Liite 1	58
	Liite 2	60
	Liite 3	66
	Lähteet	74

1 Selvityksen tausta ja tarkoitus

Suomi toimi Itämeren valtioiden neuvoston (CBSS) puheenjohtajana 1.7.2023–30.6.2024. Puheenjohtajakauden yhtenä painopistealueena oli torjua lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa sekä vahvistaa Itämeren alueen asiantuntijoiden siihen liittyvää yhteistyötä. Näin toteutettiin Itämeren maiden parhaat käytännöt lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja väkivaltaa vastaan -hanke. Hanketta johdettiin oikeusministeriössä, johon on sijoitettu valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaatio, ja se toteutettiin yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa. Hanketta rahoitti Suomen ulkoministeriö. Hankkeen toteuttamisessa oli keskeisesti mukana kaksi CBSS:n asiantuntijatyöryhmää Task Force Against Trafficking in Human Beings (TF-THB) ja Children at Risk (CAR).¹ Työryhmiä hyödynnettiin erityisesti tiedon keräämisessä ja jakamisessa.

Hankkeen tavoitteet olivat seuraavat: 1) lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ja väkivallan ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi Itämeren maiden välinen yhteistyö on tiivistynyt, osaaminen vahvistunut, sekä ihmiskaupan vastaiseen toimintaan osallistuvien tahojen käytännön toiminta on kehittynyt; 2) lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ja väkivallan vastaisista parhaista käytännöistä on tarjottu uutta tietoa asiantuntijatyöryhmille ja sitä kautta Itämeren maille päätöksenteon ja konkreettisten toimenpidesuunnitelmien pohjaksi; sekä 3) kokemusten ja parhaiden käytäntöjen jakamisen seurauksena Itämeren alueen maiden tietotaitoa on lisätty myös Ukrainasta paenneiden perheiden ja lasten vastaanottamisesta ja kotoutumisen tuesta sekä niiden suhteesta ihmiskaupan ennaltaehkäisyyn.

Tämä selvitys toteutettiin hankkeen yhtenä toimenpiteenä.²

1 CAR ja TF-THB asiantuntijatyöryhmät koostuvat CBSS:n jäsenmaiden edustajista, jotka työskentelevät pääasiassa aihepiireistä vastaavissa ministeriöissä tai virastoissa. Suomen CBSS:n puheenjohtajuuskauden ajan CAR-asiantuntijatyöryhmän puheenjohtajana toimi sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalineuvos Marjo Malja ja TF-THB-asiantuntijatyöryhmän puheenjohtajana valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori Venla Roth. Ryhmät kokoontuvat säännöllisesti tiedonvaihdon sekä käytännön yhteistyön ja suunnitelmien toteuttamiseksi Itämeren alueella. Itämeren maiden parhaat käytännöt lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja väkivaltaa vastaan -hankkeen myötä tiivistettiin CAR ja TF-THB -asiantuntijatyöryhmien välistä käytännön yhteistyötä.

2 Selvitystä ovat kommentoineet seuraavat asiantuntijat: Noora Halmeenlaakso, rikosylikonstaapeli, Keskusrikospoliisin tiedusteluosaston ennalta estävän linjan ihmiskaupparikollisuuteen erikoistunut ryhmä; Miia Lehtinen, poliisitarkastaja, Barnahus-asiantuntija, Poliisihallitus; Anna Nuotio, hankepääällikkö, Tehoa ihmiskaupan vastaiseen työhön -hanke, oikeusministeriö; Venla Roth, valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori; Minna Willman-Koistinen, rikoskomisario, Itä-Suomen poliisilaitos.

1.1 Selvityksen kohde ja rajaukset

Selvitys koskee alle 18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja siihen liittyviä käytäntöjä Itämeren alueen maissa. Sen tavoitteena on tarjota tiivistetyksi olennaista, ajantasaista tietoa lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ilmenemismuodoista ja tunnistetuista parhaista käytännöistä.

Selvityksen pääasiallinen kysymys on seuraava: mitä ovat parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi Itämeren alueen maissa?

Pääasialliseen kysymykseen pyritään vastaamaan kolmen osakysymyksen kautta:

1. Miten lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa voidaan ennaltaehkäistä ja mitä tekijöitä ennaltaehkäisyssä tulisi ottaa huomioon?
2. Miten lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ajantasaista tunnistamista ja ilmituloa voitaisiin parantaa yhtäältä lapsia ja nuoria kohtaavien ammattilaisten toimesta ja toisaalta lasten ja nuorten itsensä esiin tuomana?
3. Miten ihmiskaupan uhriksi joutunutta lasta tai nuorta voitaisiin tunnistamisen jälkeen parhaiten tukea?

Selvitys on tarkoitettu työn tueksi ammattilaisille, jotka saattavat työssään kohdata ihmiskaupan uhreiksi joutuneita lapsia ja nuoria. Se antaa käytännönläheisiä ohjeita ja neuvoja, miten tulisi toimia silloin, kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää. Ohjeet ja neuvot kulkevat osana selvitystä, selvityksen aineistosta kootun tiedon rinnalla.

Selvitys tarjoaa myös ajantasaista tietoa päätöksenteon ja konkreettisten toimenpidesuunnitelmien pohjaksi. Selvitys on julkaistu sekä suomeksi että englanniksi.

Selvitys ei tarjoa tilastotietoa lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta, täsmällistä tilannekuvaa eikä kattavaa tausta-analyysiä ilmiöstä tai siihen liittyvistä oikeudellisista kehyksistä Itämeren alueen maissa.

1.1.1 Selvityksessä käytetyt keskeiset määritelmät

Lapsen ja nuoren määritelmät vaihtelevat yhteydestä riippuen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 1 mukaisesti lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä. Samalla YK:n määritelmän mukaisesti nuorella tarkoitetaan 15–24-vuotiaita henkilöitä.³ Tämä selvitys koskee alaikäisiä henkilöitä. Selvyyden vuoksi tässä selvityksessä lapsella tarkoitetaan alle 15-vuotiaita ja nuorella alle 18-vuotiaita henkilöitä.

Jokaisella Itämeren valtioiden neuvoston jäsenmaalla on oma rikoslakinsa, jonka mukaan ihmiskauppa on säädetty rangaistavaksi teoksi. Rikoslain rangaistussäännöksiin vaikuttavat kansainväliset sopimukset ja EU-lainsäädäntö. Esimeriksi ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen mukaan ihmiskauppa määritellään seuraavalla tavalla:

- a. "Ihmiskauppa tarkoittaa hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla. Hyväksikäyttöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutitarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen;
- b. ihmiskaupan uhrin suostumuksella tämän artiklan a alakohdassa tarkoitettuun hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, kun sen saamiseksi on käytetty jotakin a alakohdassa mainittua keinoa;
- c. lapsen värväys, kuljetus, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen hyväksikäyttötarkoituksessa katsotaan "ihmiskaupaksi" myös silloin, kun siihen ei liity mitään tämän artiklan a alakohdassa mainittua keinoa,
- d. lapsi tarkoittaa alle kahdeksantoistavuotiaista henkilöä;
- e. uhri tarkoittaa luonnollista henkilöä, joka on tässä artiklassa määritellyn ihmiskaupan kohteena."

3 Report of the Secretary General. A/36/215 19.6.1981.

Tässä selvityksessä ihmiskauppaa pyritään määrittelemään rikoslain rangaistussäännöksiä laajempänä ilmiönä. Tavoitteena on tukea ihmiskaupan tunnistamista käytännön tilanteissa, joissa mahdollisia ihmiskaupan uhreja kohdataan. Näin ollen selvityksessä hyödynnetään kansainvälisiä sopimuksia, EU-lainsäädäntöä, Suomen rikoslakia, tämän selvityksen aineistosta saatua tietoa sekä muuta ihmiskauppaa ja sen vastaista työtä käsittelevää kirjallisuutta⁴, jolloin ihmiskauppa ymmärretään seuraavalla tavalla:

Ihmiskaupalla tarkoitetaan vakavaa perus- ja ihmisoikeuksia loukkaavaa rikosta ja prosessimaista hyväksikäyttöä, jossa uhrin määräysvaltaan ottaminen tapahtuu tavallisesti asteittain. Ihmiskaupan ilmenemismuotoja voivat olla muun muassa ihmiskauppa seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa, rikolliseen toimintaan pakottaminen, työvoiman hyväksikäyttö ja pakkoavioliitto.

Ihminen voidaan saattaa ihmiskauppatilanteeseen esimerkiksi hyväksikäyttämällä hänen haastavaa elämäntilannettaan, nuorta ikäänsä, luottamussuhdettaan hyväksikäyttäjää kohtaan, kiristämällä tai uhkailemalla häntä tai hänen läheisiään, käyttämällä hyväkseen hänen päihderiippuvuuttaan tai sairauttaan, tai pelottelemalla esimerkiksi yksityisyyttä loukkaavan materiaalin levittämällä, velkaantumalla, jonkin hyödyn menettämällä tai maasta poistamisella. Uhri ei siis välttämättä ole riippuvainen nimenomaan hyväksikäyttäjistä, vaan hyväksikäyttäjä voi hyödyntää jotakin sellaista seikkaa, joka asettaa uhrin riippuvaiseen asemaan. Erilaisten digilaitteiden ja verkon hyödyntäminen ihmiskaupparikoksen yhteydessä vaikuttaa yleistyvän. Ihmiskauppatilanne voi alkaa tai tapahtua myös verkon välityksellä.

Uhrista voi tulla riippuvainen tai erityisen haavoittuvainen myös vasta hyväksikäyttötilanteen edetessä. Uhriksi joutuneen henkilön suostumuksella ei ole ihmiskaupassa merkitystä. Tekijä pyrkii käyttämään valta-asemaansa suhteessa uhriin ja kontrolloimaan uhria niin, ettei hän voi omista lähtökohdistaan katsoen irtautua tilanteesta turvallisesti. Kontrolli voi olla fyysistä tai näkymätöntä, jolloin puhutaan niin sanotusta psykologisesta kontrollista.

Suomessa seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tilanteista ja tapuksista tehdyssä selvityksessä psykologista kontrollia kuvataan seuraavasti: ulkopuolisen silmin voi vaikuttaa siltä, että ihmiskaupan uhri on vapaa liikkumaan ja irtautumaan hyväksikäytöstä, sillä uhrin tekemisiä ei ole fyysisesti kontrolloitu tai

4 Ks. UN, 2000.; Council of Europe, 2005.; European Union (2011/36/EU); European Commission, 2021.; Europol, 2016.; ILO – European Commission 2009, s. 1–2.; Halmeenlaakso 2023; Pihlaja – Piipponen, 2023.

häftä ei ole fyysisesti eristetty. Kyseisessä selvityksessä psykologinen kontrolli oli ollut lähes kaikissa ihmiskaupan kynnyksen ylittävissä tapauksissa merkittävä hyväksikäytön mahdollistava ja avun hakemista estävä keino. Tilanteen syntymissä hyväksikäyttäjät oli voinut hyödyntää jotakin uhrin haavoittuvuustekijää tai vuosien saatossa syntyneitä tottumusta sekä tekijän ja uhrin välille rakentunutta luottamussuhdetta.⁵

Hyväksikäyttäjät voi hyödyntää myös myönteistä vuorovaikutusta, jolloin uhrin ja tekijän välille syntyvä side voi olla vahvempi, kuin se, mikä syntyisi ainoastaan pelkoon perustuvassa vuorovaikutuksessa. Uhri voi kiintyä tekijään ja alkaa tuntea tätä kohtaan myös kiintymyksen tunteita, myötätuntoa ja solidaarisuutta.⁶ Nämä ovat omiaan lisäämään tilanteen tunnistamisen ja ihmiskaupan ilmitulon hankaluutta.

1.2 Selvityksen aineisto

Selvityksessä on hyödynnetty:

- Aiheeseen liittyviä tutkimuksia, selvityksiä sekä muita julkaisuja
- Itämeren maiden asiantuntijoille tehtyä verkkokyselyä
- Selvityksen pohjaksi järjestetyn kansainvälisen asiantuntijatyöpajan johtopäätöksiä
- Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan asiantuntijoiden työryhmää Suomessa
- Täydentäviä asiantuntijoiden konsultaatioita ja keskusteluja

Koska ihmiskauppa on prosessimainen rikos, joka sisältää erilaisia hyväksikäytön muotoja, käytettiin selvityksen lähteenä ihmiskauppaa koskevan kirjallisuuden lisäksi myös tutkimuksia, selvityksiä ja muita julkaisuja koskien siihen liitännäisten hyväksikäytön muotojen ennaltaehkäisyä ja uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten tukemista. Tällaisia teemoja olivat esimerkiksi lapsiin ja nuoriin kohdistuva seksuaaliväkivalta ja muu kaltoinkohtelu sekä uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten tukeminen eri näkökulmista.

5 Pihlaja – Piipponen 2023, s. 20 ja 78.

6 Korkman 2023, s. 1.

Mahdollisimman ajantasaisen tiedon kokoamiseksi ammattilaisten ja asiantuntijoiden näkemyksiä pyrittiin keräämään:

1. Rovaniemellä 30.11.2023 järjestetyssä The Best practices to prevent and identify child trafficking and violence against children –kansainvälisessä asiantuntijatyöpajassa.⁷ Työpajaan osallistui yhteensä 45 henkilöä, jotka edustivat CBSS:n TF-THB ja CAR työryhmiä, aihepiiriin liittyvät alustukset pitäneitä asiantuntijoita sekä 3 muuta kutsuttua aihepiiriin asiantuntijaa. Työpajan osallistujat edustivat kymmentä eri maata. Johtopäätöksissä hyödynnettiin sekä alustusten pohjalta käytyjä keskusteluja että työpajan ohjelmasta ilmeneviin kysymyksiin syventyneen pienryhmätyöskentelyn vastauksia. Kysymykset oli lähetetty työpajan osallistujille etukäteen pienryhmätyöskentelyyn valmistautumiseksi. Vastaukset kerättiin Mentimeter-verkkotyökalun avulla pienryhmien ennalta sovittujen fasilitaattoreiden toimesta. Pienryhmäkohtaisten vastausten määrää ei oltu rajattu, vaan vastauksia ohjattiin jättämään niin monta kuin oli tarpeen.
2. Lapsiin kohdistuvaan ihmiskauppaan keskittyvässä monialaisessa työryhmässä Suomessa. Työryhmään osallistuu aktiivisesti n. 15 ammattilaista. Työryhmässä on edustettuina muun muassa sosiaalipalvelut, lastensuojelu, jälkihuoltopalvelut, nuorisotyö, erikoistuneet rikoksen uhrien tukipalvelut, poliisi (ennaltaestävä toiminta ja ihmiskauppaan erikoistunut tutkintaryhmä) sekä oppilashuolto. Työryhmä on perustettu vuonna 2022, jolloin tunnistettiin tarve lapsiin kohdistuvaan ihmiskauppaan liittyvän ymmärryksen lisäämiselle ja monialaisen yhteistyön kehittämiseksi.⁸ Työryhmässä on pyritty määrittelemään esimerkiksi hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn, uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen liittyviä ongelmakohtia ja hyviä käytäntöjä. Tämän selvityksen laatija on toiminut alun perin työryhmän koolle kutsujana, ja on edelleen työryhmän jäsen. Tästä syystä selvityksessä on kyetty työryhmäläisten suostumuksella hyödyntämään kokousten muistioihin kirjattuja kokemuksia ja näkemyksiä hyvistä käytännöistä. Työryhmäläisiltä on lisäksi pyydetty vastauksia samoihin kysymyksiin, joita esitettiin myös asiantuntijoille kohdistetussa verkkokyselyssä (alla). Selvityksen laatija on koonnut nämä vastaukset kirjallisena. Aineisto on kerätty työryhmäläisten suostumuksella.

⁷ Ks. liite 1, työpajan ohjelma mukaan lukien pienryhmätyöskentelyn kysymykset.

⁸ Työryhmä perustettiin Rikosuhripäivystyksen toimeenpanemassa Seksuaaliväkivallan ja ihmiskaupan vastaisessa SEIVE-hankkeessa. Hanke toteutettiin osana kansallista ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa (2021–2023) toimenpiteen 42 mukaisesti.

3. Asiantuntijoille kohdistetun verkkokyselyn⁹ kautta. Kysely toteutettiin lähettämällä kysymykset marraskuussa 2023 CBSS:n TF-THB- ja CAR- työryhmien jäsenille kymmeneen jäsenmaahan¹⁰, jotta työryhmien jäsenet välittävät kyselyn lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan asiantuntijoille edustamassaan maassa. Kysely toteutettiin Webropol-verkkokyselytyökalulla.

Vastaajat saivat vastata kyselyyn kokonaisuudessaan tai vain siltä osin kuin heillä oli tietoa tai kokemusta aiheesta. Vastaaminen anonyymisti oli mahdollista, mutta vastaajat saivat halutessaan lisätä yhteystietonsa mahdollisia tarkentavia kysymyksiä varten. Vastaukset anonymisoi ja käsitteli luottamuksellisesti selvityksen laatija, joka työskenteli selvityksen tekoaikaan oikeusministeriössä erityisasiantuntijana. Vastaukset tuhottiin selvityksen laatimisen jälkeen.

Kyselyssä selvitettiin vastaajan näkökulma (strateginen ja/tai käytännöntyö), minkä lisäksi kysely sisälsi monivalinta- ja avoimia kysymyksiä. Kyselyn testasi etukäteen kolme lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan asiantuntijaa. Kyselyyn saapui yhteensä 40 vastausta yhdeksästä eri maasta: Tanska (n=3), Viro (n=1), Suomi (n=17), Saksa (n=5), Islanti (n=3), Liettua (n=4), Norja (n=1), Puola (n=3) ja Ruotsi (n=3). Osassa vastauksista ilmoitettiin lisätieto, että vastaus oli jätetty kahden tai kolmen henkilön yhteistyönä. Kyselyä toivottiin levitettäväksi laajalti Itämeren valtioiden neuvoston jäsenmaiden ihmiskaupan vastaisen työn asiantuntijoille, joten kokonaisvastausprosenttia ei ole mahdollista arvioida. Vastaajien edustamien maiden jakautumisen perusteella lienee kuitenkin todennäköistä, että kyselyä levitettiin eniten Suomessa, jossa selvitys on laadittu.

Yhteensä 60,5 % kyselyyn vastanneista asiantuntijoista ilmoitti työskentelevänsä strategisella tasolla ja 52,6 % ilmoitti työskentelevänsä käytännöntyössä. Näin ollen joidenkin vastaajien työssä yhdistyvät molemmat tasot. Yhteensä 55,3 % vastaajista ilmoitti mahdollisesti kohdanneensa työssään ihmiskaupan uhreja ja yhteensä 34,2 % ilmoitti mahdollisesti kohdanneensa työssään ihmiskaupan uhreja, jotka ovat iältään alle 18-vuotiaita. Näistä vastaajista kaksi oli kohdannut alle 10-vuotiaita, kymmenen oli kohdannut 10–14-vuotiaita ja 17 oli kohdannut 15–17-vuotiaita ihmiskaupan kohteeksi joutuneita lapsia.

9 Ks. liite 2, verkkokyselylomake.

10 Itämeren valtioiden neuvoston jäsenmaat ovat Tanska, Viro, Suomi, Saksa, Islanti, Latvia, Liettua, Norja, Puola ja Ruotsi.

4. Muuta aineistoa täydentävien asiantuntijakonsultaatioiden kautta. Konsultoituja asiantuntijoita oli yhteensä seitsemän. Konsultaatiot koskivat erityisesti seuraavia teemoja: ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ja tunnistamisen tehostaminen, ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten tukeminen, Barnahus-malli ja lapsiin kohdistuva ihmiskauppa ilmiönä. Konsultoitaville esitettiin heidän toimintaansa ja erityisasiantuntemustaan koskevia kysymyksiä sekä annettiin mahdollisuus tuoda esiin muita aihepiiriin liittyviä huomioita. Konsultaatioiden tavoitteena oli täydentää muuta selvityksen aineistoa, syventää tietoa yllä olevista teemoista sekä hyödyntää konsultoitavien asiantuntijoiden erityisosaamista, joka on karttunut muun muassa aiheen parissa tehdyn käytännöntyön kautta. Konsultoitavien asiantuntijoiden esiin tuomia seikkoja on hyödynnetty läpi selvityksen muun aineiston rinnalla ja tukena.

Selvityksessä käytetyn aineiston laajuus on varsin rajallinen, sillä niitä ammattilaisia, jotka uskovat kohdanneensa työssään ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia tai nuoria, tai jotka tunnistavat itsensä aihepiiriin asiantuntijoiksi, vaikuttaa vielä olevan Itämeren alueen maissa varsin vähän. Samoin selvityksen aiheeseen liittyviä tutkimuksia, raportteja, muita julkaisuja tai täsmällistä tilastotietoa on niin ikään Itämeren alueen maissa saatavilla varsin rajallisesti.

Näin ollen erityisiä, parhaita käytäntöjä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi on tähän mennessä voitu Itämeren alueen maissa nimetä vähän. Julkaisuista saatuja tietoja ja uhreja kohdanneiden ammattilaisten kokemuksia kokoamalla on kuitenkin mahdollista tunnistaa lupaavia käytäntöjä, joita voidaan hyödyntää silloin, kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää.

1.3 Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa ilmiönä Itämeren valtioiden neuvoston jäsenmaissa

Ihmiskauppa ja ihmiskaupan uhrien auttaminen näyttävät Itämeren valtioiden neuvoston jäsenmaissa osin keskenään erilaisina. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen, ihmiskaupan vastaisen työn koordinaatio, kansallinen tunnistamis- ja ohjausmekanismi (National Referral Mechanism, NRM), ihmiskaupan uhrien tukipalvelut sekä ihmiskaupan uhriin liittyvän tilastotiedon kerääminen on eri jäsenmaissa järjestetty eri tavoin. Myös ihmiskauppaan liittyvä lainsäädäntö on osin eriäväistä. Se, mitä ihmiskaupan muotoa kussakin maassa tunnistetaan eniten ja nähdäänkö

maa ensisijaisesti ihmiskaupan lähtö-, kauttakulku- vai kohdemaana vaihtelevat niin ikään.¹¹ Kaikki Itämeren valtioiden neuvoston jäsenmaat ovat ratifioineet Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen.¹²

Kontekstista riippumatta lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ilmiö ja tapaukset ovat nousseet enenevässä määrin tietoisuuteen ja keskusteluun viime vuosina. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa ei kuitenkaan ole uusi ilmiö. Vaikka tietoon tulleita tapauksia ja oikeuskäytäntöä vaikuttaa olevan vielä varsin vähän, tiedossa on esimerkiksi Suomessa useita tapauksia, joissa alaikäisenä ihmiskaupan uhreiksi joutuneet lapset ovat kertoneet heihin kohdistuneesta hyväksikäytöstä vasta täysi-ikäistyttyään tilanteen ulkopuoliselle, luotettavana pitämälleen aikuiselle.¹³ Kysymystä siitä, miten lapsia ja nuoria voidaan tukea kertomaan heihin kohdistuneesta kaltoinkohtelusta ajantasaisesti, käsitellään selvityksen kohdissa 3.1.3 ja 3.1.4.

Asiantuntijoille lähetetyssä verkkokyselyssä selvitettiin monivalintakysymyksellä, minkälaisia lapsiin tai nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan muotoja vastaajat olivat kohdanneet. Selvästi yli puolet vastaajista oli kohdannut lapsiin tai nuoriin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaan liittyvää ihmiskauppaa, joka ilmeni seuraavissa muodoissa:

- Kaupallistettu seksuaalinen hyväksikäyttö, kuten seksin myyntiin pakottaminen (64 %).
- Seksuaalinen hyväksikäyttö parisuhteen sisällä (49 %).
- Verkossa ilmenevä seksuaalinen hyväksikäyttö (36 %).

Hieman yli kolmasosa vastaajista oli kohdannut lapsiin tai nuoriin kohdistuvaa työvoiman hyväksikäyttöä, joka ilmeni erityisesti seuraavilla aloilla:

- Ravintola-ala tai keittiötyö (24 %).
- Siivoustyö (15 %).
- Rakennustyö (6 %)
- Muu työvoiman hyväksikäyttö (15 %), esimerkiksi marjanpaiminta tai kauneudenhoitoala, kotitaloustyö tai vapaaehtoistyö.

11 Mujaj – Mäkelä 2022; ks. esim. Together against Trafficking in Human Beings – EU countries. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries_en; Ks. *Harmonised Operational Framework in the Baltic Sea Region – sivuston Countries –välilehdeltä*: <https://bsr-trm.com/country-list/>

12 Ks. Chart of signatures and ratifications of Treaty 197, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=197>

13 Pihlaja – Piipponen 2023, s.67.; Kervinen – Ollus 2019, s.88.

Lapsiin tai nuoriin kohdistuvia pakkoavioliittotilanteita oli kohdannut neljäsosa vastaajista. Tiedossa oli tapauksia, joissa lapsi tai nuori oli:

- Pakotettu avioitumaan kotimaassaan ja muuttanut sen jälkeen Itämeren alueen maahan esimerkiksi perhesiteen perusteella (30 %).
- Lähetetty avioitumaan pakotettuna vanhempiensa kotimaahan, mikäli vanhempien kotimaa oli jokin muu, kuin missä lapsi tai nuori asui (21 %).
- Pakotettu avioitumaan esimerkiksi uskonnollisessa seremoniassa Itämeren alueella ilman, että avioliitto on virallisesti rekisteröity (18 %).
- Muu pakkoavioliiton muoto (9 %), kuten toiseen Itämeren alueen maahan lähettäminen avioitumaan Itämeren alueen maan kansalaisen kanssa, tai tilanne, jossa lapselle on Itämeren alueella sijaitsevassa maassa kerrottu, että hänen tulee avioitua määrätyn henkilön kanssa 18-vuotta täytettyään.

Hieman yli puolet vastaajista oli kohdannut lasten tai nuorten hyväksikäyttöä rikollisessa toiminnassa. Näissä tapauksissa lapsi tai nuori oli pakotettu seuraavanlaisten rikosten tekoon:

- Varkaus (49 %).
- Huumausainerikos (46 %).
- Muiden lasten saattaminen hyväksikäytettäväksi samaan kokonaisuuteen, kuin missä itse on hyväksikäytettävänä (21 %).
- Katu- tai jengirikollisuuteen liittyvä väkivalta (18 %).
- Muu väkivalta (18 %).
- Murtovarkaus (18 %).

Viidesosa vastaajista oli kohdannut myös muita lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan muotoja: muu ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa eläminen, laittomaan adoptioon myyminen, lapsisotilaaksi pakottaminen Euroopan ulkopuolella sekä kerjäämiseen pakottaminen.

Vastaajilta selvitettiin, olivatko he havainneet nousevia lapsiin tai nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan suuntauksia. Vastauksissa korostuivat seuraavat teemat:

- Yhä nuorempien, kuten alle 14-vuotiaiden lasten joutuminen ihmiskaupan kohteeksi.
- Pakottaminen tai houkuttelemine rikosten tekoon toisinaan osana järjestäytyneitä- tai jengirikollisuutta siten, että lapsia ja nuoria on systemaattisesti etsitty ja rekrytoitu.
- Internetin, erityisesti sosiaalisen median rooli verkossa ilmenevän lapsiin ja nuoriin kohdistuvan seksuaaliväkivallan alustana sekä tekijän ja uhrin tutustumisen ja yhteydenpidon mahdollistajana.

Osalla vastaajista oli tiedossa tapauksia, jotka eivät olleet edenneet poliisitutkintaan. Syyt tähän vaihtelivat. Joissakin tapauksissa todisteita ei ollut enää riittävästi saatavilla silloin, kun tilanne oli tullut viranomaisten tietoon. Joissakin tapauksissa lapsi tai nuori ei ollut halunnut tehdä yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa, lapsi tai nuori oli suojellut tekijää tai lapsi tai nuori ei ollut uskaltanut tai halunnut kertoa viranomaisille, että hänet oli pakotettu tekemään rikokset, joihin hän oli syyllistynyt.

Yksi selvityksen tekemistä tukeneessa kansainvälisessä asiantuntijatyöpajassa esiin nousseista seikoista oli, että ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret voivat olla keskenään hyvin erilaisista sosiaalisista taustoista. Usein ihmiskauppa liitetään keskusteluissa lapsiin ja nuoriin, jotka ovat saapuneet Itämeren maiden alueelle siirtolaisina yksin tai ryhmässä esimerkiksi turvapaikanhakijoina, väestörakenteellisten ja taloudellisten tekijöiden vuoksi tai ympäristötekijöiden vuoksi. Työpajassa asiantuntijat nostivat esiin, että tiedossa on myös paljon tapauksia, joissa huoltajansa kanssa matkustava lapsi tai nuori on päätyntä ihmiskaupan uhriksi.

Perinteistä käsitystä siitä, että ihmiskauppaan liittyisi aina siirtolaisuutta, tulee kuitenkin laajentaa. Selvityksen aineistossa kuvailtujen tunnistettujen tapausten joukossa on niitä, joissa uhriksi joutunut lapsi tai nuori on syntyperäinen, valtaväestöön kuuluva sen maan kansalainen, jossa hyväksikäyttö tapahtuu. Selvityksen aineiston perusteella siis eri maissa valtaväestöön kuuluvia lapsia ja nuoria voidaan joutuneen ainakin seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan kohteiksi tai heitä hyväksikäytetty rikollisessa toiminnassa.

Selvityksen aineiston perusteella näyttää kuitenkin siltä, että monet tapaukset eivät joko tule viranomaisten tietoon tai ainakaan etene rikosprosessissa etenkään ihmiskauppa- tai törkeä ihmiskauppanimikkeillä. Vaikka asiasta ei ole saatavilla tilastotietoa, näyttää siltä, ettei rikosprosessissa tunnistettujen tai käsiteltyjen ihmiskauppatapausten lukumäärän perusteella voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä ilmiön laajuudesta tai ilmenemismuodoista. Tätä johtopäätöstä tukee myös esimerkiksi Koivukarin ym. selvitys ihmiskaupan ja sen lähirikosten soveltamiskäytännöstä Suomessa. Selvityksessä todetaan, että rikoslainkäyttöviranomaisten kyvyssä tunnistaa ihmiskaupan uhri ja arvioida tapahtumia rikosoikeudellisesti ihmiskauppana on puutteita.¹⁴

14 Koivukari ym. 2022, s. 306.

Asiantuntijoille lähetetyn kyselyn vastaukset sekä muu selvityksen lähteistö tukevat aikaisempaa tietoa siitä, millaisena lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Euroopan alueella näyttää. Yleisimmin tavattujen muotojen joukkoon on tyyppillisestä listattu seuraavat ihmiskaupan muodot:¹⁵

- Seksuaaliväkivaltaan liittyvä ihmiskauppa, kuten kaupallistettu seksuaalinen hyväksikäyttö tai muu seksuaalisiin tekoihin pakottaminen kasvotusten tai verkon välityksellä.
- Työvoiman hyväksikäyttö esimerkiksi siivous-, ravintola- varasto- tai rakennusalalla.
- Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttö, kuten huumausaine-, ryöstö- tai väkivaltarikosten tekoon pakottaminen tai muiden lasten saattaminen hyväksikäytettäväksi samaan kokonaisuuteen kuin missä itse on uhrina.
- Avioliittoon ja ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa pysymiseen pakottaminen.
- Kerjäämiseen pakottaminen.

Johtopäätös 1. Stereotyyppien välttäminen tunnistamisen tehostamiseksi

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa voi ilmetä monen tyyppisenä hyväksikäyttönä. Tapaukset eivät aina rajoitu yhteen hyväksikäytön muotoon, vaan yhdessä tapauksessa voi yhdistyä useampia eri muotoja. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamisessa on puutteita ja ilmiön moninaisuuden sekä sen taustalla olevan dynamiikan ymmärtäminen on tunnistamisen kannalta tärkeää.

On mahdollista tunnistaa tiettyjä lapsen tai nuoren taustaan, elämäntilanteeseen tai terveyteen liittyviä tekijöitä, jotka altistavat hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle. Nämä tunnistetut seikat parhaimmillaan ohjaavat hyväksikäytön tunnistamisessa ja edesauttavat varhaista puuttumista. On kuitenkin tärkeää välttää näihin haavoittuvuustekijöihin liittyvien stereotyyppien vahvistamista, jotta ihmiskauppaa ja sen lähi-rikoksia ymmärretään tunnistaa myös sieltä, missä sitä ei herkästi huomata.

15 European Commission 2022.; FRA, European Union Agency for Fundamental Rights 2019, s. 3.; GRETA, The Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings 2018, s. 5 ja s. 10.

2 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhriksi joutumiselle altistavat riskitekijät ja niihin vaikuttaminen

Hyväksikäytön kohteeksi joutuneita lapsia ja nuoria työssään kohdanneiden ammattilaisten käytännön kokemus sekä tutkimustieto osoittavat, että erityinen riski hyväksikäytön ja ihmiskaupan kohteeksi joutumiselle on lapsilla ja nuorilla, joilla on elämässään haasteita, kuten vaikeat kotiolot, laiminlyödyksi tuleminen, luottettavan aikuisen puuttuminen, aiemmat hyväksikäytön tai väkivallan kokemukset, mielenterveyden häiriöitä, oppimisvaikeuksia, oma tai vanhemman päihteiden käytön ongelma, lapsen tarvitsemien tukipalveluiden puuttuminen tai puutteellisuus, syrjäytyneisyys, omien henkisten ja fyysisten rajojen asettamisen vaikeus tai taipumus riskikäyttäytymiseen, luvattomat poissaolot kotoa tai sijaishuoltoapaikasta sekä ilman huoltajaa siirtolaisena matkustaminen. Pakkoavioliittotapauksissa nuori ikä yhdessä kunniaan liittyvän kontrollin ja väkivallan, perheen ja yhteisön elämänvalintoja määrittävän roolin sekä omista oikeuksista tietämättömyyden kanssa altistavat tutkimuskirjallisuuden mukaan hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle.¹⁶

Monet näistä riskitekijöistä ovat samoja kuin haitalliset lapsuudenkokemukset (Adverse Childhood Experiences, ACE)¹⁷ tai niiden mahdolliset seuraukset. Haitallisten lapsuudenkokemusten seurauksia ja ehkäisyn keinoja on tutkittu maailmanlaajuisesti monesta näkökulmasta paljon. Ihmiskauppaan liittyen tutkimusta on kuitenkin tehty lähinnä Pohjois-Amerikassa seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan kohdalla.

16 Pihlaja – Piipponen 2023, s.67.; Kervinen – Ollus 2019, s. 85.; ICAT Issue Brief 12 2022, s. 2–4.; Clawson ym. 2009, s. 8 ; Middleton ym. 2022.; Middleton – Edwards 2021.; Döcker – Ingo 2015, s. 4.; Chang ym. 2022.

17 Fellitti ym. 1998.

Seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan, kuten nuorten kaupallistetun seksuaalisen hyväksikäytön ja haitallisten lapsuudenkokemusten välillä on todettu olevan yhteys.¹⁸ Haitallisten lapsuudenkokemusten tiedetään tutkimusten mukaan altistavan yhtäältä hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle ja toisaalta myöhemmälle väkivalta- ja rikoskäyttäytymiselle.¹⁹

Asiantuntijoille lähetetyn kyselyn vastauksissa, asiantuntijatyöryhmässä sekä kansainvälisessä asiantuntijatyöpajassa tuotiin useamman vastaajan toimesta esiin seikka, että lapsi tai nuori on useimmiten kokenut kaltoinkohtelua ja hyväksikäyttöä jo pitkään ennen kuin tilanteessa voisi olla kyse ihmiskaupasta. Vastauksissa korostui näkemys, että ihmiskauppaa ennaltaehkäistään tehokkaasti, kun ehkäistään hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle altistavia tekijöitä ja panostetaan varhaiseen puuttumiseen silloin, kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää. Osassa vastauksista tuotiin esiin myös ajantasaisen tunnistamisen ja paljastamisen tärkeys sekä muun hyväksikäytön, että ihmiskaupan kannalta. Tämä liittyi sekä hyväksikäytön ja ihmiskaupan kohteeksi joutuneiden auttamiseen että uudelleen uhriksi joutumisen ja ihmiskaupan ehkäisemiseen.

Lasten ja nuorten rekrytointi ja houkuttelu mukaan jengirikollisuuteen on herättänyt huolta erityisesti Ruotsissa.²⁰ Ruotsin poliisin mukaan lasten ja nuorten rekrytoimisessa ja houkuttelemisessa rikolliseen toimintaan on rikollisten näkökulmasta useita etuja. Poliisi ei valvo lapsia ja nuoria samalla tavalla kuin aikuisia, eikä alle rikosvastuuiän olevia lapsia voida tuomita rikoksista. Lapsiin ja nuoriin voi olla myös aikuisia helpompi vaikuttaa ja käyttää heitä hyväksi. Ruotsissa astui 1.7.2023 voimaan lainmuutos, jonka mukaan lasten ja nuorten osallistaminen rikolliseen toimintaan on rikos.²¹

Rikolliseen toimintaan pakottaminen on ihmiskaupan muoto, mikä tulee ottaa huomioon lasten ja nuorten tekemiä rikoksia tutkittaessa. Kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden mukaan tiedossa on tapauksia, joissa painostamisen tai houkuttelun seurauksena lasta tai nuorta on käytetty ns. rikoksenteon välineenä. Viranomaisien näkökulmasta nämä lapset ja nuoret kuitenkin nähdään usein rikoksentekeijöinä

18 Middleton ym. 2022.; Middleton ym. 2018.; Reid ym. 2017.; Reid ym. 2019.

19 Hughes ym. 2017.; Peltonen ym. 2020.; Bellis ym. 2015.

20 Länsstyrelserna – Polismyndigheten 2023.; Ks. Ruotsin poliisin tiedote 12.9.2023 koskien Uppsalassa tapahtuneita väkivallantekoja: <https://polisen.se/aktuellt/nyheter/2023/september/sarskild-handelse-i-uppsala-efter-de-senaste-valdsdad/>

21 Polismyndigheten 2023.

eikä hyväksikäytön uhreina.²² On huomionarvoista, että sama lapsi tai nuori on saatanut syyllistyä osaan tekemistään rikoksista oma-aloitteisesti ja osaan pakotettuna tai houkuteltona. Tämä tulee ottaa huomioon lasten ja nuorten tekemiä rikoksia tutkiessa, jolloin mahdollisia hyväksikäyttö- ja ihmiskaupatapauksia voi tutkinnan yhteydessä paljastua. Mikäli tapauksessa voidaan tunnistaa ihmiskaupan piirteitä, on tarvittaessa mahdollista soveltaa rankaisemattomuusperiaatetta²³, räätälöidä tukitoimet tukemaan lapsen tai nuoren irtautumista tilanteesta parhaalla mahdollisella tavalla sekä paljastaa pakottamiseen tai houkutteluun syyllistyneet, teon taustalla olevat henkilöt.

Suomessa poliisilla on erityistä ankkuritoimintaa, jossa tavoitteena on edistää nuorten hyvinvointia ja ennalta ehkäistä rikoksia. Toiminnassa huolestuttaviin tilanteisiin pyritään jo nykyisellään puuttumaan varhaisessa vaiheessa monialaisessa yhteistyössä. Nuori kohdataan yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti siten, että hänen omat vahvuutensa huomioidaan ja niitä tuetaan. Työllä pyritään ehkäisemään ongelmien kasautuminen ja vaikeutuminen ja löytämään tarkoituksenmukainen apu ja tuki. Ankkuritoiminnan vaikuttavuutta arvioivan selvityksen mukaan ”[a]nkkuritoiminnan kohteina olleilla nuorilla oli verrokkeihin nähden merkittävästi pienempi riski päätyä uudestaan rikoksesta epäilyksi seuraavan vuoden aikana”.²⁴ Tämä selvitys herättää kysymyksen siitä, voisiko ankkuritoimintaa hyödyntää nykyistä järjestelmällisemmin myös tilanteissa, joissa nuori on riskissä syyllistyä tai on syyllistynyt rikosten tekoon painostettuna tai pakotettuna.

Sijaishuoltopaikasta kadoksissa olevien, niin sanotusti hatkaavien lasten ja nuorten, on todettu olevan yksi niistä ryhmistä, joilla on korkea riski joutua erilaisen hyväksikäytön, ja korkea tai keskikorkea riski joutua ihmiskaupan kohteeksi.²⁵ Suomessa toteutetussa Hatkassa lapsen silmin –analyysissä todetaan, että hatkaamisen ehkäisy vähentää lasten tekemää ja kokemaa väkivaltaa ja muita rikoksia sekä ehkäisee lasten kohtaamaa hyväksikäyttöä ja ihmiskaupan riskiä.²⁶

22 Czarnecki 2018.

23 Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Article 8.

24 Kaakinen ym. 2022.

25 Kekkonen – Pekkarinen 2024, s. 36.; Kervinen – Ollus 2019, s. 43.

26 Kekkonen – Pekkarinen 2024, s. 34.

Johtopäätös 2. lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön riskitekijöitä ehkäisemällä ja lasta suojaavia tekijöitä vahvistamalla ehkäistään myös lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa

Ihmiskaupan ilmenemismuotojen moninaisuuden ymmärtäminen auttaa ihmiskaupan vastaisten toimien suunnittelussa. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa tulee tämä huomioiden ennaltaehkäistä monitasoisesti:

Juurisyihin puuttuminen laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla:

Lapsi tai nuori on useimmiten kokenut kaltoinkohtelua ja hyväksikäyttöä jo pitkään ennen kuin tilanne täyttää ihmiskaupan rikosoikeudellisen määritelmän. Ihmiskauppaa ennaltaehkäistään tehokkaasti, kun ehkäistään hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle altistavia tekijöitä ja panostetaan varhaiseen puuttumiseen silloin, kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää. Lasten ja nuorten kohdalla osallisuuden kokemuksen vahvistaminen ja varhainen tuki ehkäisevät myös syyllistymistä rikosten tekoon.

Yksilötasolla tapauskohtaisesti: Ihmiskauppaa tulee paljastaa ja tunnistaa ajantasaisesti sen tapahtuessa. Ilmi tulleisiin tapauksiin tulee puuttua tehokkaasti uhrien tukemiseksi ja oikeuksien toteutumiseksi, uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisemiseksi sekä rikollisten rikosvastuun toteutumiseksi.

Esimerkiksi Suomessa käytössä olevan Ankkuri-toiminnan osalta tulisi selvittää, voisiko sitä hyödyntää laajemmin myös ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi sekä rikosvastuun kohdentamiseksi oikein.

3 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan paljastuminen ja tunnistaminen

Asiantuntijoille lähetetyssä kyselyssä selvitettiin, minkälaisissa tilanteissa vastaajien tiedossa olevat ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret olivat tunnistamisen hetkellä olleet. Tunnistamisen ajankohta jakautui vastauksissa seuraavasti:

- Ihmiskauppa oli tunnistettu ajantasaisesti hyväksikäyttötilanteen ollessa vielä käynnissä (61 %).
- Ihmiskauppa oli tunnistettu lapsen ollessa vielä alaikäinen (58 %).
- Ihmiskauppa oli tunnistettu vasta hyväksikäyttötilanteen päätyttyä lapsen ollessa jo täysi-ikäinen (52 %).

Vastaajien tiedossa oleviin tilanteisiin oli puututtu seuraavien henkilöiden tai tahojen toimesta:

- Ihmiskauppa oli paljastunut rikosprosessin aikana jonkun muun rikoksen kuin ihmiskaupparikoksen tutkinnassa (52 %).
- Sosiaalityöntekijä oli huolestunut lapsen tilanteesta ja puuttunut siihen (45 %).
- Lapsen vanhempi oli huolestunut lapsen käytöksestä ja hakenut apua (23 %).
- Terveystieteiden työntekijä oli huolestunut lapsen tilanteesta ja puuttunut siihen (23 %).
- Lapsi oli ollut laitoshuollosta kateissa ja hänen tilanteestaan huolestuttiin (19 %).
- Opettaja tai muu koulun henkilökunnan jäsen oli huolestunut lapsen poissaoloista ja puuttunut tilanteeseen (16 %)

Lähes puolet vastaajista kuvasi avoimessa vastauskentässä myös muunlaisia tilanteita. Useissa vastauksissa kuvattiin, että tilanne tunnistettiin turvapaikkaprosessin aikana, kuten vastaanottokeskuksessa, turvapaikkapuhuttelun yhteydessä tai lapsen tai nuoren edustajan toimesta. Joissakin tapauksissa lapsi tai nuori oli pohtinut

tilannettaan matalan kynnyksen järjestöpalveluiden edustajille tai nuorisotyöntekijälle ja hänet kohdannut ammattilainen oli tunnistanut tilanteesta ihmiskaupan piirteitä. Joissakin tapauksissa lapsi tai nuori oli kertonut tilanteestaan kaverilleen tai hänen kaverinsa olivat huolestuneet tilanteesta ja kertoneet oma-aloitteisesti huolestaan luotettavana pitämälleen aikuiselle. Joissakin tapauksissa poliisi oli saanut ulkopuoliselta vinkin lapsen tai nuoren tilanteeseen liittyen, tavannut hänet ja tunnistanut ihmiskaupan.

Niin ikään kansainvälisen asiantuntijatyöpajan osallistujien vastauksissa korostuivat turvapaikkaprosessin yhteydessä tunnistetut tapaukset. Tiedossa oli myös useita tapauksia, joissa rajavartiolaitoksen viranomaiset olivat puuttuneet huolestuttavalta vaikuttavaan tilanteeseen, jossa lapsen tai nuoren kanssa matkustanut henkilö tai henkilöt eivät olleet hänen sukulaisiaan tai tuttaviaan, vaan viranomaisille syntyneen epäilyn mukaan lasta tai nuorta hyväksikäyttäneitä tai hyväksikäytettäväksi kuljettaneita henkilöitä. Ihmiskauppatilanteita oli paljastunut myös silloin, kun ilman huoltajaa matkustanut nuori oli yrittänyt laittomasti ylittää rajaa. Lisäksi esiin nostettiin erityisesti terveydenhuollon piirissä tunnistettuja tilanteita, Barnahus-mallin²⁷ yhteydessä tunnistettua ihmiskauppaa sekä tilanteita, joissa poliisi tutki rikosta johon lapsi tai nuori oli syyllistynyt, mutta jonka tekemiseen hänet todellisuudessa oli pakotettu tai painostettu.

Vaikka ihmiskauppa on piilorikollisuutta, lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhrit ovat harvoin piilossa. Suomessa tehdyssä seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden ihmiskaupan uhrien tilanteita koskevassa selvityksessä lähes jokainen ihmiskaupan kohteeksi joutunut lapsi ja nuori oli hyväksikäytön aikaan ollut oppivelvollisuuden piirissä ja lastensuojelun asiakkaana. Osa oli asunut lastensuojelulaitoksessa ja osalla oli lisäksi ollut terveydenhuollon hoitokontakti. Valtaosassa ihmiskauppatilannetta ei kuitenkaan oltu tunnistettu sen tapahtuessa, vaan tapahtumat olivat tulleet ilmi vasta, kun lapsi tai nuori oli vuosia myöhemmin täysi-ikäistyttyään tuonut ne oma-aloitteisesti jonkun luotettavana pitämänsä aikuisen tietoon.²⁸ Tämän selvityksen mukaan kuka tahansa lapsia työssään kohtaava ammattilainen voi olla keskeisessä roolissa hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistamisessa. Sama todetaan myös Saksassa tehdyssä alaikäisiin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamiseen ja uhrien auttamiseen liittyvässä oppaassa.²⁹

27 Ks. tämän selvityksen kohta 4.1.1, jossa lisätietoa Barnahus-mallista.

28 Pihlaja – Piipponen 2023, s. 69.

29 Ks. myös Czarnecki 2019.

Johtopäätös 3. ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret ovat harvoin piilossa

Monissa tapauksissa ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret ovat olleet hyväksikäytön tapahtuessa oppivelvollisuuden piirissä, lastensuojelun tai muun sosiaalihuollon asiakkaina, asuneet vastaanottokeskuksessa tai lastensuojelulaitoksessa, käyttäneet terveydenhuollon palveluita, tavanneet nuorisotyöntekijöitä tai käyneet matalan kynnyksen järjestötoimijoiden tuottamissa palveluissa. Usein tilannetta ei kuitenkaan ole tunnistettu ajantasaisesti.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksia tunnistaneiden ammattiryhmien kirjo on laaja. Vaikuttaakin siltä, että kuka tahansa lapsia ja nuoria työssään kohtaava ammattilainen voi potentiaalisesti kohdata hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen tai nuoren. Tämä tulee ottaa huomioon lapsiin kohdistuvaan ihmiskaupan liittyvien koulutusten kohderyhmiä suunniteltaessa sekä toimintasuunnitelmien laatimisessa tilanteisiin, joissa huoli lapsesta tai nuoresta herää.

3.1 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamiseen vaikuttavia seikkoja

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistaminen on usein haastavaa. Sek-suaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tilanteista ja tapauksista tehdyn selvityksen mukaan ihmiskauppatilanteen paljastumista ja tunnistamista vaikeuttaa osaltaan se, että monet uhriksi joutuneet lapset ja nuoret eivät tiedosta olevansa vakavan hyväksikäytön uhreja. Tämä voi omien rajojen asettamisen haasteiden sekä omista oikeuksista tietämättömyyden lisäksi johtua siitä, että hyväksikäyttö on alkanut vaiheittain ja hyväksikäyttäjä on usein joku lapsen tai nuoren luotettavaksi kokema henkilö, kuten poikaystävä, luotettavaksi tekeytynyt aikuinen tai oma kaveriporukka. Joissakin tapauksissa lapsi tai nuori on kokenut hyötyneensä tilanteesta myös itse ja toisissa tapauksissa lapsi tai nuori on kokenut olleensa tilanteen aikana täysin hyväksikäyttäjän määräysvallan alla, manipuloituna ja alistettuna. Hyväksikäyttäjä on saattanut kieltää uhria kertomasta tilanteesta kenellekään tai ohjeistaa, miten tilannetta tulee tarvittaessa ulkopuolisille kuvata.³⁰ Seikat, jotka mahdollista-

30 Pihlaja – Piipponen 2023, s. 67–69.; Middleton ym. 2018.; Döcker – Ingo, 2015.; Peck ym. 2019.

vat hyväksikäytön, eivät usein ole ulkopuolisen havaittavissa. Hyväksikäytön uhrin voi olla itsensäkin haastavaa hahmottaa, missä vaiheessa hän suostui hyväksikäyttäjän tahtoon, eikä toimintaan suostuminen ollut enää vapaaehtoista. Usein uhri ei ylipäättään ajattele olevansa asemassa, jossa voisi neuvotella hyväksikäyttäjän kanssa tilanteestaan.³¹

Vaikka lapsi tai nuori tiedostaisi joutuneensa hyväksikäytön kohteeksi, ei hän välttämättä kerro kokemastaan muille. Tämä on osoitettu tutkimuksissa koskien lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (Child Sexual Abuse, CSA) ja lapsen fyysisen pahoinpitelyn (Child Physical Abuse, CPA) kokemusten paljastamista lapsen itsensä toimesta. Hyväksikäytön muodosta riippumatta tutkimuksen mukaan vaikuttaa siltä, että monet lapset eivät kerro heihin kohdistuneista teoista kenellekään, vaikka kertominen olisi keskeistä avun saamisen ja hyväksikäytön päättymisen kannalta.³² Harvat lapset kertovat kokemuksistaan aikuisille ja vain hyvin pieni osa viranomaisille. Samalla osa erityisesti vanhemmista lapsista kertoo kokemuksistaan ensimmäisenä kaverilleen.³³ Sen lisäksi, että lapsi ei ole tiedostanut kokemansa olevan hyväksikäyttöä, syynä kertomatta jättämiselle on esimerkiksi se, ettei lapsi usko häneen kohdistuvan teon olleen riittävän vakava. Suomalaistutkimuksessa havaittiin, että lapset ja nuoret, jotka eivät olleet käyttäneet alkoholia tai huumeaineita hyväksikäytön tapahtuessa ja jotka eivät olleet aiemmin kokeneet väkivaltaa, vaikuttivat kertovan aikuisille useammin kuin ne, jotka olivat käyttäneet päihteitä hyväksikäytön tapahtuessa tai joilla oli aiempia väkivallan kokemuksia.³⁴

Ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret eivät välttämättä halua kertoa tilanteesta ulkopuolisille myöskään seurausten pelon vuoksi. Näitä pelkoja ovat esimerkiksi itsen tai läheisiin kohdistuva väkivallan pelko, pelko sijoitetuksi tulemisesta tai lastensuojelulaitoksen rajoitustoimenpiteet, solidaarisuus hyväksikäyttäjää tai hyväksikäyttävää kaveriporukkaa kohtaan ja häpeä siitä, että on joutunut tilanteeseen.³⁵

Osa asiantuntijatyöryhmään kuuluvista ammattilaisista kertoi kohdanneensa Suomessa nuoria, jotka olisivat halunneet puhua tilanteestaan jonkun luotettavana pitämänsä ammattilaisen tai poliisin kanssa anonymisti siten, että työntekijällä olisi ollut mahdollisuus olla tekemättä ilmoitusta Suomen lastensuojelulain 4 luvun

31 Kansallinen ihmiskaupparaportointi 2014, s. 101.

32 Bottoms ym. 2016.

33 Manay ym. 2022.; Lahtinen ym. 2018.; Lahtinen ym. 2022.; Jernbo ym. 2017.

34 Lahtinen ym. 2022

35 Pihlaja – Piipponen 2023. s. 69.

25 §:n ilmoitusvelvollisuuden mukaan. Näin he olisivat voineet rauhassa selvittää mistä mahdollisesti on kyse, miten heitä olisi mahdollista auttaa ja mitä seurauksia tilanteen paljastumisella olisi. Tämä ei kuitenkaan ilmoitusvelvollisuudesta johtuen ollut mahdollista. Tilanteita ei yksityisyydensuojan vuoksi kuvailta tässä selvityksessä tarkemmin.

Kuten selvityksen kohdassa 1.1.1 todetaan, ihmiskauppa on prosessimainen rikos, johon voi liittyä erilaista hyväksikäyttöä ja erilaisia rikostekoja. Usein tilanteessa saatetaan kuitenkin ulkopuolisen silmin nähdä vain yksittäinen oikeudenloukkaus, kuten fyysiset jäljet jättänyt pahoinpitely tai raiskaus, mutta ei tilanteen taustalla olevaa kokonaisuutta. Tämä on havaittu myös Suomen apulaisoikeuskanslerin päätöksessä koskien poliisin ja syyttäjien menettelyä sekä ihmiskaupan tutkintaa. Ihmiskauppatapausten tutkinta on usein avattu jollakin muulla kuin ihmiskauppanimikkeellä. Päätöksen mukaan tekojen tutkiminen ihmiskauppana olisi kuitenkin tärkeää, sillä vaikka kokonaisuutta olisi myöhemmin alettu tutkia myös ihmiskauppanimikkeellä, menestyivät tuomioistuimessa parhaiten ensimmäisinä avatut rikosnimikkeet, joiden esitutkinta oli voitu aloittaa ajantasaisemmin.³⁶

Jos tilanteessa tunnistetaan ainoastaan avun tarve mutta ei taustalla olevaa ihmiskauppaa, hyväksikäyttö voi jatkua ja uudelleen uhriksi joutumisen riski sekä seurausten kerrannaisvaikutukset voivat kasvaa. Suomessa ihmiskaupan uhrien tilanteista ja tapauksista tehdyn selvityksen perusteella ihmiskaupan uhria ei ollut mahdollista auttaa kokonaisvaltaisesti ihmiskauppatilanteesta irtautumisessa, toimimisessa ja arjen vakautumisessa ennen kuin koko hyväksikäytön taustalla oleva ihmiskauppakokonaisuus huomioitiin ja siihen puututtiin.³⁷ Ainoastaan tunnisteissa tapauksissa lapselle ja nuorelle kyetään järjestämään tarvittavat ja riittävät lapsiystävälliset tukitoimet.³⁸

Koska edellä mainittujen tutkimusten perusteella hyväksikäytetyksi tulemisen ymmärtäminen tai hyväksyminen ja kavereille kertominen ovat tärkeässä roolissa hyväksikäytön paljastamisessa, tulee omien rajojen asettamisesta, hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta puhua lapsille ikätasoisesti. Tiedon lisäämistä ammattilaisille ja lapsille käsitellään selvityksen kohdassa 3.1.2.

36 OKV/1233/70/2021.

37 Pihlaja – Piipponen 2023, s. 75.

38 Czarnecki 2019.

Kyselyn vastauksissa korostettiin, että hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistaminen ei kuitenkaan ole lapsen tai nuoren itsensä tai hänen kavereittensa, vaan viranomaisten sekä muiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevien vastuulla. Avun saamisen ei tulisi jäädä sen varaan, osaako tai voiko uhri itse hakea apua. Lapsia ja nuoria kohtaavan ammattilaisen on tärkeää vastata tarpeisiin ja samalla tunnistaa haavoittuvuustekijöitä ja huolestuttavia tilanteita. Ensi tilassa ei tarvitse tietää, onko huolestuttavassa tilanteessa kyse juuri ihmiskaupasta. Ihmiskaupan viitteet on kuitenkin tärkeää tunnistaa ja tilanteeseen puuttua, jotta sen jatkumista ei mahdollisteta, lapsi tai nuori voidaan tarvittaessa ohjata lisäavun piiriin ja rikolliset saadaan rikosvastuuseen teoistaan.

Johtopäätös 4. Hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistaminen on viranomaisten vastuulla

Avun saamisen ei tule jäädä sen varaan, osaako tai voiko lapsi tai nuori itse hakea apua. Lapsia tai nuoria kohtaavan ammattilaisen on tärkeää vastata lapsen tai nuoren tarpeisiin ja samalla tunnistaa haavoittuvuustekijöitä ja huolestuttavia tilanteita. Ensi tilassa ei tarvitse tietää, onko huolestuttavassa tilanteessa kyse juuri ihmiskaupasta. Ihmiskaupan tai hyväksikäytön viitteet on kuitenkin tärkeä tunnistaa ja tilanteeseen puuttua, jotta sen jatkumista ei mahdollisteta, lapsi tai nuori voidaan tarvittaessa ohjata lisäavun piiriin ja rikolliset saadaan rikosvastuuseen teoistaan.

3.1.1 Tunnistamisen työkalut

Osassa asiantuntijakyselyn vastauksista painotettiin, että erilaiset tunnistamisen työkalut, kuten indikaattori- ja tukikysymyslistat voivat parhaimmillaan ohjata ihmiskaupan tunnistamista ja tukea puheeksi ottamista, mutta pahimmillaan kapeuttaa näkökulmaa siten, ettei indikaattoreiden ulkopuolelle jääviä tapauksia huomata. Toisaalta myöskään kaikissa indikaattorien kuvaamissa tapauksissa ei välttämättä ole kyse hyväksikäytöstä tai ihmiskaupasta.

Vastausten perusteella tilanteen taustalla olevia seikkoja on syytä selvittää ja tarkastella huolellisesti, sillä lapsi tai nuori ei välttämättä halua tai kykene kertomaan tilanteestaan tai tiedosta itse olevansa hyväksikäytön uhri, vaikka häneltä siitä kysyttäisiin. Lapsella tai nuorella ei välttämättä ole tiedossaan termejä kuvaamaan tapahtunutta tai lapsi tai nuori voi kokea olevansa suostuvainen toimintaan ja kiintynyt hyväksikäyttäjäänsä.

Selvitykseen konsultoidut asiantuntijat pitivät tärkeänä huolestuttaviin tilanteisiin puuttumista ja puheeksi ottamista, mutta korostivat samalla, että tilanteen perusteellinen selvittäminen on hyvä tehdä hyväksikäytön uhriksi joutuneiden lasten kuulemiseen erikoistuneen ammattilaisen toimesta. Sama ohje annetaan myös Suomen Barnahus-mallin julkaisemassa oppaassa.³⁹

Ihmiskaupparikosten tutkintaan perehtyneen konsultoitavan mukaan ihmiskauppaa selvitetessä tulee nykytilan ja tapahtumien lisäksi selvittää avoimin kysymyksin myös huolestuttavan tilanteen taustalla olevia, tilanteeseen johtaneita seikkoja sekä laajemmin elinpiiriä, henkilöiden välisiä suhteita ja tilanteesta irtautumista. Tässä selvityksessä ei anneta konkreettisia esimerkkejä tämän tyyppisistä kysymyksistä, sillä samalla kun ne voivat olla hyödyllisiä ihmiskauppatilanteen tunnistamisessa ja näytön löytämisessä, voivat ne pahimmillaan ohjata tekijää toimissaan tai siinä, miten hän ohjaa uhria toimimaan.⁴⁰

Selvityksen kohdassa 2 mainittujen, lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhriksi joutumiselle altistavien haavoittuvuustekijöiden tiedostaminen voi osaltaan ohjata tunnistamaan huolestuttavia tilanteita, hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa. Hyväksikäytön uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten tunnistamisen edistämiseksi on kehitetty myös runsaasti erilaisia indikaattorilistoja, tukikysymyksiä ja korkean riskin havainnoimisen työkaluja. Luotettavia työkaluja on kehitetty ja julkaistu esimerkiksi eri maiden Barnahus-työssä.

Erilaiset tunnistamisen työkalut ja indikaattorilistat keskittyvät perinteisesti jonnekin tietyn hyväksikäytön muodon tai uhriprofiilin tunnistamiseen. Hyväksikäytön erilaisten muotojen, uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten laajan kirjon ja hyvin eri tyyppisten kontekstien vuoksi yhden kaiken kattavan listauksen tekeminen ihmiskaupan tunnistamiseen lieneekin mahdotonta. Tietyn hyväksikäytön tai väkivallan muodon tunnistamisen työkalut voivat kuitenkin tukea ihmiskaupan tunnistamista.

Useissa Itämeren alueen maissa ihmiskaupan vastaisesta työstä vastaavat ja ihmiskaupan uhreja auttavat viranomaiset tai järjestötoimijat ovat tuottaneet omaan kontekstiinsa sopivia tunnistamista edesauttavia indikaattori- ja tukikysymyslistoja.

39 Vehkaoja ym. 2022.

40 Asiantuntijan kanssa käyty keskustelu 8.2.2024.

Jos indikaattorilistoja tai tukikysymyksiä haluaa käyttää tilanteen tunnistamisen tukena, parhaiten lapsen tilanteen selvittämistä vaikuttaa tukevan se, että tilanteessa sovelletaan kuhunkin kontekstiin, epäiltyyn hyväksikäytön muotoon ja tarpeeseen sopivaa työkalua.⁴¹

Kyselyn ja kansainvälisen asiantuntijatyöpajan osallistujien vastauksissa sekä alakäisiin kohdistuvan ihmiskaupan asiantuntijatyöryhmän keskusteluissa korostuvat erityisesti kolme lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapausten ilmituloa edesauttanutta teemaa, joita tarkastellaan seuraavissa alakohdissa: 3.1.2 Tietoisuus ilmiöstä, 3.1.3 Lapsen ja nuoren kanssa rakentunut luottamuksellinen suhde sekä lapsen ja nuoren asianmukainen kohtaaminen ja puheeksi ottaminen, ja 3.1.4 Miten tukea lasta tai nuorta ottamaan apu vastaan, kun lapsi tai nuori kokee hyötyvänsä tilanteesta itse.

3.1.2 Tietoisuus ilmiöstä

Jotta hyväksikäyttö ja ihmiskauppa voidaan tunnistaa, on oltava riittävä ymmärrys siitä, milloin huolen on herättävä ja tilanteeseen puututtava. Vastausten perusteella lapsiin ja nuoriin kohdistuneen ihmiskaupan tapausten tunnistamista oli edesauttanut otsikon teemaan liittyen, että:

- Tilanteeseen puuttunut ammattilainen oli saanut hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistamiseen ja puheeksi ottamiseen liittyvää koulutusta.
- Nuori tai hänen ystävänsä oli havahtunut tilanteeseen itse ja pyytänyt aikuisen apua, sillä koulussa tai jossakin muualla oli lisätty lasten ja nuorten tietoisuutta hyväksikäytöstä tai ihmiskaupasta.
- Lapsi tai nuori oli havahtunut tilanteeseen ja pyytänyt aikuisen apua, sillä lasten ja nuorten tietoisuutta verkossa ilmenevästä hyväksikäytöstä oli lisätty.

41 Ks. esimerkkeinä edellä mainituista muun muassa UNCIEFin julkaisema erityisesti Ukrainasta paenneisiin lapsiin liittyvä: *Identification of Victims/ Persons 'At-Risk' of Trafficking in Human Beings – Practical guide for frontline respondents*, UNIFEC 2023, s. 19–25. <https://www.unicef.org/eca/reports/practical-guide-identification-victims-and-persons-risk-trafficking-human-beings> sekä Kansainvälisen työjärjestön (ILO) ja Euroopan komission julkaisema *Operational indicators of trafficking in human beings*. ILO – European Commission 2009, s. 6–7.

Lähes jokainen kyselyyn vastannut asiantuntija nimesikin ihmiskaupan uhreja työsään potentiaalisesti kohtaaville ammattilaisille suunnatut ihmiskauppaan ja uhrin tunnistamiseen liittyvät koulutukset tärkeäksi ennaltaehkäisyä ja uhrien tukemista edistäväksi toimeksi. Jokaisessa vastaajien edustamassa maassa järjestettiin ihmiskauppaan liittyvää koulutusta, mutta vain harvassa koulutus oli osa ihmiskaupan vastaisen työn rakenteita, ammattilaisia velvoittavaa tai spesifisti lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan keskittyvää. Poikkeuksena tästä olivat joissakin maissa koulun opetus- ja oppilashuollon henkilöstölle vuosittain järjestettävät koulutukset, joissa kouluttajana toimii aihepiirin asiantuntija, sekä erityiset koulun henkilöstölle suunnatut koulutukset, joiden myötä koulutetut henkilöt kykenivät lisäämään ikäsoisesti oppilaiden ihmiskauppaan liittyvää tietoisuutta ja tunnistamaan tapauksia.

Kyselyn mukaan yleisimmin koulutusta järjestettiin kansalaisjärjestöjen toimesta niiden resurssien puitteissa, mitä kulloinkin oli käytettävissä. Joissakin maissa koulutusta järjestettiin myös poliisin tai muun ihmiskauppaan erikoistuneen viranomaisen toimesta. Kullekin kohderyhmälle räätälöityjen seminaarityyppisten koulutusten lisäksi osallistavat työpajat koettiin hyödyllisinä.

Eryyisen hyvänä käytäntönä koettiin lisäksi koulutukset, jotka oli suunnattu monialaiselle kohderyhmälle ja joissa huomioitiin ilmiötason tiedon lisäksi myös se, miten koulutuksen osallistajat voivat verkostoitua sekä tehdä käytännössä yhteistyötä uhrien tunnistamisessa ja tukemisessa.

Tärkeimmiksi koulutuksen kohderyhmiksi nousivat kyselyn vastausten perusteella seuraavat tahot:

- Poliisi, syyttäjä ja tuomioistuimet
- Oikeusavustajat (myös rikosten tekoon syyllistyneitä lapsia edustavat puolustusasianajat)
- Sosiaalihuollon toimijat
- Terveysthuollon toimijat
- Rajavalvontaviranomaiset
- Maahanmuuttoviranomaiset ja turvapaikkaprosessin toimijat, mukaan lukien edustajat
- Nuorisotyöntekijät
- Päihteitä käyttäviä lapsia työssään kohtaavat toimijat
- Lastensuojeluviranomaiset ja lastensuojelulaitosten henkilökunta
- Opetuksen ja oppilashuollon henkilökunta
- Lasten ja nuorten vanhemmat ja huoltajat

Koulutuksissa on tärkeää käsitellä kussakin maassa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan liittyvää lainsäädäntöä ja käytäntöjä, huolen puheeksi ottamista, turvallisia palveluohjauksen polkuja sekä lapsille ja nuorille tukea tarjoavia toimijoita. Koulutuksissa tarjottavan tiedon tulisi olla kokemukseen ja näyttöön perustuvaa. Tästä syystä tarvittaisiinkin lisää arviointia ja tutkimusta eri tunnistamista edistävien toimien sekä lasten ja nuorten tukitoimien vaikuttavuudesta.

Lisäksi lasten ja nuorten vanhemmille tulisi jakaa tietoa hyväksikäytön ja ihmiskaupan ehkäisystä sekä lasten arkeen kuuluvista ilmiöistä esimerkiksi koulun ja kodin välisenä yhteistyönä.

Selvityksen liitteenä on koulun ja oppilashuollon henkilökunnalle suunnattu tiivis tietopaketti ihmiskaupasta ja siihen liittyvästä hyväksikäytöstä opetuksen tueksi. Tietopaketti laadittiin osana Suomen ihmiskaupan vastaista kansallista toimintaohjelmaa (2021–2023).⁴²

Johtopäätös 5. lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan liittyvää kohdennettua ja monialaista koulutusta tulee lisätä

Johtopäätöksen 3 mukaisesti vaikuttaa siltä, että kuka tahansa lapsia ja nuoria työssään kohtaava ammattilainen voi potentiaalisesti kohdata hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen tai nuoren. Tyypillisesti koulutukset ovat yhdelle kohderyhmälle räätälöityjä, mikä voikin olla asianmukaista esimerkiksi spesifisti ihmiskaupparikoksen tutkinnasta koulutettaessa.

Monialaiselle kohderyhmälle suunnattu koulutus, jossa huomioidaan miten osallistujat voivat käytännössä tehdä yhteistyötä uhrien tunnistamisessa ja tukemisessa sekä mahdollisen rikosprosessin aikana, voisi olla varteenotettava keino lisätä uhria hyödyttävää ja eri toimijoiden resursseja säästävää yhteistyötä.

Lisäksi ihmiskauppaan liittyvässä koulutuksessa tulisi entistä paremmin huomioida spesifisti lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa ja sen ilmenemismuodot. Koulutuksen tulisi olla ammattilaisia velvoittavaa ja ilmiön kehittymisen sekä työntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi säännöllistä.

42 Ks. liite 3.

Kyselyn vastausten perusteella myös lapsille ja nuorille tulisi tarjota ikätasoisesti tietoa hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta. Tätä näkökulmaa tukee myös se, että lapset kertovat hyväksikäytön kokemuksistaan usein kaverilleen, kuten selvityksen kohdassa 3.1 on todettu. Kokemukset ja näkemykset siitä, miten tietoa tulee tarjota, kuitenkin vaihtelevat. Tyypillisesti ihmiskaupasta on puhuttu lapsille ja nuorille esimerkiksi koulussa seksuaalikasvatukseen liittyvien oppituntien yhteydessä. Hyväksikäytön ja ihmiskaupan ilmenemismuotojen laajan kirjon vuoksi tämä ei kuitenkaan ole riittävää. Kyselyn vastaajista monet ehdottavatkin, että lapsia ja nuoria tulisi ikätasoisesti:

- Tukea omien rajojen asettamisessa ja oikeuksien, itsemääräämisoikeuden ja velvollisuuksien tiedostamisessa elämän eri osa-alueilla. Tämä on tärkeää niin kosketukseen, kehotuntemukseen ja seksuaalisuuteen liittyen, mutta myös muilla osa-alueilla esimerkiksi liittyen tilanteisiin, joissa lasta tai nuorta pyydetään tai suostutellaan tekemään jotakin, mitä tämä ei haluaisi tai mikä on lapselle tai nuorelle vahingollista.
- Tukea osallisuuteen ja löytämään jokin mielenkiinnonkohde, harrastus ja tulevaisuuden näkymä. Osallisuuden kokemus voi ehkäistä yhtäältä hyväksikäytön kohteeksi joutumista ja toisaalta ei-toivottuun tai laittomaan toimintaan ryhtymistä. Lisäksi se voi edesauttaa toipumista tilanteissa, joissa lapsi tai nuori on jo kokenut hyväksikäyttöä.
- Opettaa digiturvataitoja.
- Tukea ja huolehtia, että jokaisella lapsella ja nuorella olisi turvallinen aikuinen elämässään. Jokaisen lapsen ja nuoren tulisi tietää, kenen puoleen voi kääntyä mieltä askarruttavissa asioissa ja kenelle voi kertoa kokemuksistaan. Lapsen ja nuoren tulisi voida kertoa kokemuksistaan ilman, että hänen on pelättävä rangaistusta, syyllistämistä, häpeätunnetta tai sitä, ettei aikuinen kestä kuulla mitä hänellä on sanottavana.
- Tarjota asianmukaista päihdekasvatusta ja päihdekuntoutusta, kun tiedetään, että päihteiden käyttäminen voi yhtäältä altistaa hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle ja toisaalta ei-toivottuun tai laittomaan toimintaan ryhtymiselle.
- Tarjota tietoa hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta ymmärrettävin termein rehellisesti mutta ei pelottelun keinoin.
- Tarjota tietoa tarjolla olevista matalan kynnyksen järjestöpalveluista ja muista tahoista, joihin lapsi tai nuori voi olla itse yhteydessä erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa elämässä ei ole läheisiä turvalliseksi koettuja aikuisia, joiden kanssa asiasta uskaltaisi keskustella.
- Tarjota tietoa työntekijän oikeuksista ja velvollisuuksista erityisesti niille nuorille, joille työnhaku on ajankohtaista.

Perinteisten oppituntien lisäksi tietoisuuden lisäämisessä voi kyselyn perusteella hyödyntää esimerkiksi erilaista pelillistämistä, ryhmätöitä, ryhmäkeskustelua, kokemusasiantuntijoiden käyttöä sekä kahdenkeskisiä keskusteluita.

Useissa kyselyn vastaajien edustamissa maissa oli tuotettu lapsille ja nuorille suunnattua hyväksikäyttöön, groomingiin tai ihmiskauppaan liittyvää materiaalia sekä verkossa että informaatiolehtisten muodossa.

Lisäksi vastaajat kertoivat erilaisista nuorille suunnatuista sovelluksista, joissa nuori voi arvioida voiko hänen verkossa käymäänsä keskusteluun liittyä hyväksikäytön elementtejä tai voiko hänellä olla todennäköisyys joutua ihmiskaupan kohteeksi etsiessään töitä.

Kampanjoiden tai sovellusten laajuudesta tai vaikuttavuudesta ei kyselyn vastausten perusteella saatu tietoa.

Monet vastaajat nimesivät myös ihmiskauppaan liittyvät viranomaisten tai järjestötoimijoiden toteuttamat kansalaisille suunnatut tietoisuuden lisäämiseen liittyvät kampanjat yhtenä ennaltaehkäisyn toimenä.

Erityisesti tietyille kohderyhmälle kohdennetut kampanjat voivat tutkimuksen mukaan olla hyödyllisiä, mutta myös omiaan lisäämään hämmennystä ja vahvistamaan stereotyyppioita pyrkiessään herättämään huomiota esimerkiksi naisen alisteista asemaa, ruhjeita tai kaltereita kontrollin keinona kuvaten. Kampanjoista ei myöskään ole useinkaan saatavilla vaikuttavuuden arviointia.⁴³ Mahdolliset kampanjat tulisikin suunnitella ja toteuttaa harkiten, hyötyjä ja haittoja punniten ja stereotyyppioita lisäämättä.

Haavoittuvassa tilanteessa oleville kohderyhmille suunnatut erikieliset informaatio- ja palveluesitteet on havaittu usean vastaajan toimesta hyväksi. Asiantuntijat toivat kyselyssä esiin tiedossaan olevia tapauksia, joissa poliisi, työsuojeluviranomainen tai terveydenhuollon työntekijä on jakanut esimerkiksi tarkastuskäynnin yhteydessä esitteitä, ja uhriksi joutunut henkilö on esitteen perusteella hakenut myöhemmin omassa tahdissaan apua.

43 Peck ym. 2019.

Johtopäätös 6. Tärkeämpää kuin nimenomaisesti ihmiskaupasta lapsille ja nuorille puhuminen on hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhriksi joutumiselle altistavien tekijöiden ehkäiseminen lasten ja nuorten tietoisuutta lisäämällä

Suoraan lapsille ja nuorille kohdistetun tietoisuuden lisääminen on tehtävä ikätasoisesti ja asiantuntevasti. Se koostuu monista osa-alueista, eikä sitä tule kuitata esimerkiksi yhdellä ulkopuolisen järjestämällä ihmiskauppaan liittyvällä oppitunnilla tai ainoastaan seksuaalikasvatuksen oppiaineen alla.

Myös lasten ja nuorten tietoisuuden lisäämisen kannalta vaikuttaa olevan hyödyllisintä, että lapsia ja nuoria työssään kohtaavia ammattilaisia, kuten koulun, nuorisotyön ja lastensuojelulaitosten henkilöstöä sekä edustajia on koulutettu kertomaan lapsille aiheesta ikätasoisesti ja monipuolisesti sekä puuttumaan huolestuttaviin tilanteisiin.

3.1.3 Lapsen ja nuoren kanssa rakentunut luottamuksellinen suhde sekä lapsen ja nuoren asianmukainen kohtaaminen ja puheeksiottaminen

Huolestuttavaan tilanteeseen puuttumista helpottaa, mikäli lapsen tai nuoren ja hänet kohtaavan aikuisen välille on rakentunut luottamuksellinen suhde ja lapsi tai nuori kohdataan asianmukaisesti. Vastausten perusteella lapsiin ja nuoriin kohdistuneen ihmiskauppatapausten tunnistamista oli edesauttanut otsikon teemaan liittyen:

- Toistuvat tapaamiset saman lapsen tai nuoren kanssa.
- Lapsen tai nuoren tilanteen äärelle pysähtyminen sitä havainnoiden ja hänen kuulumisistaan turvallisessa tilassa keskustellen.
- Ammattilaisen avoin, kannustava ja ei-tuomitseva asenne lapsen tai nuoren kohtaamisessa.
- Ikätasoinen ja selkeä kommunikaatio.
- Luotettavan tulkin käyttö tarvittaessa.
- Rohkeus ottaa huoli puheeksi lapsen tai nuoren kanssa.
- Mahdollisuuksien mukaan lapsen tai nuoren omassa tahdissa eteneminen ja lapsen tai nuoren oman tahdon ja toiveiden huomioiminen avun tarjoamisessa.

- Pysähtyminen kysymään ja kuulemaan, mitä lapselle tai nuorelle kuuluu. Keskustelun voi aloittaa esimerkiksi kysymällä, miten hän voi, onko hänellä jotakin, mistä hän haluaisi kertoa aikuiselle tai on huolissaan, tai onko hän joutunut tekemään jotakin, mitä ei haluaisi.
- Se, että puheeksi ottamisen jälkeen on ollut tarjota lapselle tai nuorelle edes jotakin käytännön tukea tai apua, vaikka tilannetta ei olisikaan vielä saatu käsiteltyä kokonaan.
- Rankaisemattomuusperiaatteesta kertominen nuorelle.
- Se, että on pyrkinyt tiedostamaan omat reaktionsa, ei ole kauhistellut tapahtunutta tai syyllistänyt uhria.

Sekä kyselyn vastauksissa että asiantuntijatyöryhmässä nostettiin esiin, miten luottamuksellisen suhteen rakentuminen voi kestää pitkään, mutta joskus ammattilainen kohtaa huolestuttavassa tilanteessa olevan lapsen tai nuoren ainoastaan kerran. Kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää, ammattilaisen tulee uskaltaa puuttua tilanteeseen ja ottaa huoli puheeksi, vaikka luottamussuhde ei olisikaan päässyt rakentumaan. Osa vastaajista toi esiin, että ennen huolestuttavan tilanteen puheeksi ottamista ammattilaisen olisi hyvä pohtia, miten omat aiemmat kokemukset tai ennakkoluulot vaikuttavat hyväksikäytön kohteeksi joutuneen lapsen tai nuoren kohtaamiseen.

Huolen puheeksi ottamiseen liittyviä vinkkejä, ohjeistuksia ja kysymyspatteristoja löytyy eri maissa paljon esimerkiksi Barnahusin tai järjestötoimijoiden tuottamina. Niitä voidaankin tilanteesta riippuen soveltaa.

Suomen Barnahusin julkaisemassa oppaassa ohjataan, että vaikka aikuisen tuleekin huolen herätessä ottaa tilanne puheeksi, ei lasta tai nuorta tule painostaa, pakottaa tai ohjailla kertomaan tilanteestaan tai pyytää häntä toistuvasti palaamaan siihen. Kun lapsi tai nuori on kertonut huolta herättävästä tilanteesta, varsinainen tapahtumien perusteellinen selvittäminen tulisi jättää hyväksikäytön uhriksi joutuneiden lasten kuulemiseen erikoistuneen ammattilaisen vastuulle. Vehkaoja ym. (2022)⁴⁴ ohjeistavat Barnahus-hankkeen julkaisussa näin:

”Tutkimuksista tiedetään, että väkivaltakokemuksista kertominen viivästyy varsin usein, eivätkä lapset ja nuoret kovin mielellään kerro kokemuksistaan, etenkin oma-aloitteisesti. Siksi on tärkeää, että aikuiset uskaltavat ottaa aiheita esiin. Tarjoamalla ja mahdollistamalla lapselle tilaisuus kertoa kokemuksistaan, ei riskeeraa lapsen tai nuoren kertomuksen luotettavuutta. Oleellista johdattelun kannalta on se, että mahdollisten tapahtumien yksityiskohtainen

44 Vehkaoja ym. 2022. Ks. <https://barnahus.fi/tyokalu-keskusteluun-lapsen-tai-nuoren-kanssa-vakivaltaepailysta/>

*selvittäminen jätetään asiantuntijoille, kuten esitutkintaviranomaisille. Lapsen tai nuoren kanssa voi kuitenkin keskustella avoimesti siitä, mitä he ovat kokeneet. Hyvin oleellista on kirjata lapsen tai nuoren kertoma sanatarkasti ylös ja myös kysymykset, joita on itse esittänyt. Tämä on tärkeää siksi, että muistamme varsin heikosti jälkikäteen käytyjen keskustelujen kulkuja ja sitä, kenen sano-
mana jokin asia on ensimmäisenä tullut mukaan keskusteluun. Sillä, mitä lapsi tai nuori on alun perin itse omin sanoin tapahtuneesta kertonut, on merkitystä kertomuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta ja tätä tietoa käsitellään tarkasti myös mahdollisessa oikeusprosessissa.”*

Sama seikka painottui myös selvitykseen konsultoitujen asiantuntijoiden vastauksissa, kuten selvityksen kohdassa 3.1.1 on todettu.

Erityisesti kyselyyn vastanneet käytännön työssä hyväksikäytön uhreja kohtaavat toimijat painottivat, että vaikka huolen puheeksi ottaminen tuntuisi vaikealta tai sopivaa tilannetta ei olisi tarjoutunut, tärkeää on, että ammattilainen ei jää huolen kanssa yksin. Huolestuttavissa tilanteissa on hyvä konsultoida matalalla kynnyksellä, tarvittaessa anonymisesti, jotakin asiantuntijatahoa, joka voi tukea tilanteen edistämässä.

Lisäksi asiantuntijatyöryhmän keskusteluissa nostettiin esiin, että mikäli ammattilainen ei oletettavasti tapaa huolta herättävässä tilanteessa olevaa lasta tai nuorta toistamiseen, lapselle tai nuorelle voi tarjota tietoa keneen tai mihin tahoon hän voi olla yhteydessä, mikäli hän kokee tarvitsevansa apua. Tiedon antaminen tulee kuitenkin tehdä sensitiivisesti ja harkiten vaarantamatta lapsen tai nuoren turvallisuutta.

3.1.4 Miten tukea lasta tai nuorta ottamaan apu vastaan, kun lapsi tai nuori kokee hyötyvänsä tilanteesta itse

Kuten selvityksen kohdassa 3.1 on todettu, ihmiskaupan kohteeksi joutuneet lapset ja nuoret eivät aina tiedosta joutuneensa hyväksikäytön uhreiksi tai voivat kokea hyötyvänsä tilanteesta myös itse. Ihmiskaupan uhreja työssään kohdanneiden ammattilaisten huolena on, miten puuttua tilanteeseen ja tukea lasta ja nuorta ottamaan apua vastaan silloin, kun hän ei itse koe sitä tarpeelliseksi. Lapsi tai nuori voi tuntee kiintymystä tai solidaarisuutta hyväksikäyttäjäänsä kohtaan tai tehdä häneltä vaadittuja tekoja rahaa tai tavaraa vastaan. Tilanteesta irtautuminen tarkoittaisi myös ihmissuhteen tai hänen kokemansa hyödyn päättymistä.

Kyselyyn vastanneilta asiantuntijoilta sekä kansainvälisen asiantuntijatyöpajan osallistujilta kysyttiin, miten lasta tai nuorta voitaisiin parhaiten tukea ottamaan apua vastaan silloin, kun hän kokee hyötyvänsä hyväksikäyttötilanteesta itse. Vastauksissa korostuivat samat teemat kuin lapsen ja nuoren tukemisessa tilanteesta kertomiseen: luottamuksen rakentaminen, lapsen tai nuoren tahdissa eteneminen, turvallisen tilan luominen ja sen näyttäminen, että uskoo mitä lapsi tai nuori tilanteesta kertoo huolimatta siitä, miten epätodennäköiseltä tai uskomattomalta tarina kuulostaa.

Lisäksi esiin nousi myös seuraavia teemoja ja näkemyksiä:

- Ammatilaisen tulee heti työskentelyn alkuvaiheessa kertoa ammatillisen suhteen rajat ja vaitioloon ja ilmoitusvelvollisuuteen liittyvät asiat. Ylhäältä alaspäin suuntautuva, kaikkietävä ja holhoava asenne harvoin toimii, vaan molemmin puoleiseen kunnioitukseen ja läpinäkyvyyteen tulee panostaa.
- Lasta tai nuorta ei tule syyllistää tai vastuuttaa tapahtuneesta hyväksikäytöstä.
- Lapselle tai nuorelle tulee ikätasoisesti kertoa, miksi aikuinen on tilanteesta huolissaan ja että tapahtunut on hyväksikäyttäjän, ei lapsen tai nuoren vastuulla. Osa vastaajista koki hyödyllisenä, että lapsi tai nuori oli keskustellut ajatuksistaan kokemusasiantuntijan kanssa.
- On tärkeää pyrkiä kuvaamaan mahdollisen avun tarjoamia hyötyjä tässä ja nyt sekä konkreettisesti. Lapsi tai nuori harvoin osaa hahmottaa jonkin tukitoimen pitkäjänteisiä ja abstrakteja hyötyjä itselleen.
- Ammatilaisen tulee kuulla, minkälaista apua lapsi tai nuori itse tilanteessaan toivoisi. Vaikka lapsen tai nuoren toivetta ei voitaisi kokonaisuudessaan toteuttaa, yhteistä keskustelua on tärkeää käydä ja perustella se etenemistapa, johon päädytään. Vaikka tuen suunnittelussa tuleekin tähdätä pitkäaikaisiin vaikutuksiin, voidaan aloittaa pienin askelin ja siitä, mitä lapsi tai nuori tarvitsisi juuri sillä hetkellä.
- Tukitoimien ja tilanteen eteneminen on toisinaan varsin ennakoimatonta eikä lapselle tai nuorelle tule luvata mitään sellaista, mitä ei voida pitää. On kuitenkin hyvä käydä pääpiirteittäin läpi, mitä tukitoimet voivat pitää sisällään.
- Lapsi tai nuori voi kokea avun vastaanottamisen helpommaksi, jos apu järjestetään sellaisessa paikassa tai sellaisten palveluiden puitteissa, joissa hän jo on. Esimerkiksi koulu ja nuorisotyö voivat olla näitä tahoja. Viranomaisavun vastaanottamisen lapsi tai nuori voi kokea helpommaksi, jos esimerkiksi tuttu nuorisotyöntekijä tai muu tukihenkilö saa olla tapaamisilla mukana.

- Jos lapsella tai nuorella on hyvä suhde vanhempiinsa eivätkä vanhemmat ole rikoksen tekijöitä tai edesauttaneet rikoksen tapahtumista, voi perheen kanssa tehtävä yhteistyö tukea lasta tai nuorta avun vastaanottamisessa.
- Vaikka lapsi tai nuori ei haluaisi ottaa apua vastaan heti, voi ammattilainen sensitiivisesti jatkaa sen tarjoamista. Lapselle tai nuorelle on hyvä kertoa myös keneen puoleen hän voi kääntyä joko kasvotusten tai verkossa, mikäli hän tulee toisiin ajatuksiin.
- Nuorisotyön ja poliisin tiivis yhteistyö voi helpottaa tilanteen hahmottamista ja avun vastaanottamista. Kun jalkautuva nuorisotyö ja ennaltaestävä poliisi tulevat lähelle lasta tai nuorta, rakentuu luottamussuhde helpommin.

Huolena vastauksissa nostettiin esiin, että yhteiskunnalla ei edelleenkään ole riittävästi keinoja puuttua tilanteisiin, joissa nuori on syyllistynyt rikoksiin painostettuna, mutta kokee hyötyvänsä niiden teosta myös itse joko tavaran tai kunnioituksen muodossa. Näissä tilanteissa tulee varmistaa, että nuorelle mahdollistetaan kontakteja turvallisiin ja luotettaviin aikuisiin sekä kasvotusten että verkossa.

Vastauksissa myös painotettiin, että mikäli tilanne on lapsen tai nuoren henkeä ja terveyttä uhkaava, tulee tilanteeseen puuttua erilaisten rajoitustoimenpiteiden turvin.

Lapsi tai nuori voi kokea epäluottamusta viranomaisia tai muita auttajatahoja kohtaan ja käyttäytyä etäännyttävästi tai vihamielisesti tilanteen aiheuttaman stressireaktion vuoksi. Yhteistyön muodostamista voi hankaloittaa myös aiemmissa kiintymyssuhdekokemuksissa koetut voimakkaat pettymykset. On tärkeää, että lapsi tai nuori saa tulla tilanteessa nähdyksi ja rauhallisesti kohdatuksi. Lapsen tai nuoren itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa, mutta häntä tulee samalla sensitiivisesti motivoida ottamaan apua vastaan. Tilanteeseen liittyvistä tapahtumista ei tarvitse keskustella ennen kuin lapsi tai nuori on siihen valmis. Tämä voi olla lapselle helpottava tieto.⁴⁵

45 Kannisto ym. 2023, s. 14.

4 Tunnistamisen jälkeen: ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen ja nuoren tukeminen

Tutkimusten, kyselyn ja asiantuntijatyöryhmän vastausten sekä ihmiskaupan kohteeksi joutuneita nuoria kohdanneiden konsultoitujen asiantuntijoiden vastausten perusteella voidaan päätellä, että ihmiskaupan kohteeksi joutuneiden lasten ja nuorten tarpeet ovat hyvin moninaisia. Tarpeisiin vaikuttavat esimerkiksi lapsen ikä, persoona, tausta, kulttuuritausta, fyysinen ja psyykkinen terveydentila, aiemmat ja nykyiset kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön kokemukset, lapsen perhetilanne ja mahdollinen turvallisen tukiverkoston olemassaolo, lapsen kokemus luottamuksesta viranomaisia kohtaan, mahdollinen päihderiippuvuus, hyväksikäyttäjän suhde lapseen sekä se, onko lapsi edelleen hyväksikäyttötilanteessa vai jo irtautunut siitä.⁴⁶

Mikäli lapsi tai nuori on edelleen hyväksikäyttäjän määräysvallan alla, tulee hänelle ensi tilassa järjestää turvallinen majoitus ja tukea tilanteesta irtautumisessa.⁴⁷ Ihmiskaupan taustalla olevan dynamiikan vuoksi irtautuminen tilanteesta on hyväksikäytetylle erittäin haastavaa. On tärkeää huomioida, että fyysinen irtautuminen tilanteesta ei välttämättä tarkoita tilanteen olevan päättynyt. Usein tekijän uhriin kohdistama vainoaminen ja uhkailu jatkuvat vielä akuutin hyväksikäyttötilanteen päätyttyä.⁴⁸ Kyselyn vastaajien tiedossa on tapauksia, joissa ihmiskaupan kohteeksi joutunut lapsi on palannut hyväksikäyttäjänsä luo, sillä hän ei ollut kokenut saaneensa riittävästi tukea tilanteesta irtautumiseen ja toipumiseen.

Useat kyselyyn vastanneet asiantuntijat painottivat vastauksissaan, että lapsen ja nuoren tukemisen lähtökohtana tulee aina olla lapsen etu. Vastausten perusteella käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ammattilaisten tulee kuulla lasta tai nuorta häneen kohdistuvia toimia suunniteltaessa sekä pohtia tarkoin, miten päätökset tulevat vaikuttamaan lapsen tai nuoren tilanteeseen myös jatkossa. Lapselle tai nuorelle tulee myös kertoa ymmärrettävästi ja mahdollisimman ennakoivasti

46 Martinho ym. 2020; Clawson ym. 2009.

47 Clawson ym. 2009; UNDOC 2008, s. 404.

48 Pihlaja – Piipponen 2023, s. 76.

auttamisen tulevista vaiheista ja siitä, jos/kun ammattilaisella on lain mukainen velvollisuus puuttua epäiltyyn hyväksikäyttö- tai ihmiskauppatilanteeseen ja ilmoittaa siitä viranomaisille. Edellä mainittuja kyselyn vastauksissa esiin tulleita seikkoja tukee myös lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan uhreja mahdollisesti kohtaaville ammattilaisille suunnattu tietopaketti.⁴⁹

Tukemisen keskiössä tulee olla lapsen yksilölliset tarpeet hänen ikänsä ja tilanteensa kaikessa huomioiden. Moninaisista tarpeista johtuen yhtä mallia ei voida soveltaa kaikkiin ihmiskaupan uhriksi joutuneisiin lapsiin ja nuoriin.⁵⁰

Kyselyn vastauksissa tuotiin lisäksi esiin, että auttamisen tulee olla niin sanotusti uhrikeskeistä ja uhrilähtöistä, sillä ihmiskaupan kohteeksi joutuneen lapsen tai nuoren rajoja ja itsemääräämisoikeutta on rikottu. Vastausten perusteella lasta tai nuorta tulee tukea hänen ikänsä huomioiden omien rajojen asettamisessa ja itenäisessä päätöksenteossa siten kuin se on mahdollista. Lisäksi tukemisen tulee olla asianmukaisella tavalla sensitiivistä, ja uudelleentraumatisoitumista tulee ehkäistä kaikissa auttamisen vaiheissa sekä rikosprosessissa.

4.1 Valmiit toimintamallit varhaiseen puuttumiseen ja lapsen tai nuoren auttamiseen

Huolestuttavaan tilanteeseen puuttumista sekä avun suunnittelua helpottaa, kun eri toimijoilla on työpaikoillaan tiedossa valmiit toimintamallit varhaiseen puuttumiseen ja lapsen tai nuoren auttamiseen. Vastausten perusteella lapsiin ja nuoriin kohdistuneen ihmiskaupan tapausten tunnistamiseen olivat vaikuttaneet seuraavat seikat:

- Työpaikalla oleva selkeä toimintamalli lapsen tai nuoren auttamiseksi ja ammattilaisen työn tueksi edesauttoi uskallusta ottaa huoli puheeksi lapsen tai nuoren kanssa.
- Vakiintunut monialainen yhteistyö ja tieto niistä asiantuntijoista, joita on mahdollisuus konsultoida, madalsi kynnystä ottaa huoli puheeksi, ilmoittaa tarvittaville viranomaisille ja ohjata lapsi tai nuori myös muihin palveluihin.
- Vakiintuneen monialaisen toimintamallin olemassaolo mahdollisti tukipalveluista kertomisen lapselle tai nuorelle siten, että tulevia toimia oli mahdollista ennakoida.

49 Unicef 2023.

50 Unicef 2023.

Useimmilla Itämeren alueen mailla onkin käytössään tai valmisteilla ihmiskaupan uhrien auttamiseen suunniteltu kansallinen tunnistamis- ja ohjausmekanismi (National Referral Mechanism, NRM), jonka yksityiskohdat vaihtelevat maittain. Tunnistamis- ja ohjausmekanismin tulisi olla jalkautettu laajalti eri toimijoiden käyttöön ja vastata myös uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten tarpeisiin. Lisäksi Itämeren valtioiden neuvosto CBSS on kehittänyt Itämeren alueen maiden välisen ohjausmekanismin (Transnational Referral Mechanism, TRM) mahdollisiin rajat ylittäviin tilanteisiin.

Kokonaisvaltainen, lapsen tai nuoren moninaisiin ja muuttuviin tarpeisiin vastaaminen edellyttää yleensä monialaista yhteistyötä ja arviointia. Yhteistyö on hyvä aloittaa koordinoitusti, mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yhteistyön alussa on hyvä sopia päävastuutaho sekä selkiyttää lapselle tai nuorelle, tämän huoltajalle tai edustajalle ja muille toimijoille kunkin tahon rooli ja vastuualue. Kannisto ym. opastaa seksuaaliväkivaltaepäilyiden selvittelyyn liittyen:⁵¹

Huolimatta hankalaksi koetusta ja arkaluonteisesta aiheesta, on keskeistä toimia mahdollisimman osallistavasti ja läpinäkyvästi. Toisaalta yhteinen tiedonmuodostus eri toimijoiden ja asianosaisen kesken mahdollistaa tiedonsiirron myös juridisesti kestävällä tavalla. Yhteisessä keskustelussa (kaiutinpuhelu, etävastaanotto, verkostotapaaminen tai muu) on täysi-ikäisen nuoren tai alaikäisen nuoren ja tämän huoltajan mahdollista antaa suostumus olennaisien tietojen luovuttamiseen toiselle toimijalle ja toisaalta myös eri toimijoiden kerätä omaa prosessiaan koskevaa olennaista tietoa samalla kertaa.

Seksuaaliväkivaltaa ja hyväksikäyttöä on siis mahdollista selvittää erilaisten toimintamallien kautta. Koska ihmiskaupassa on kyse seksuaaliväkivallasta tai muusta kaltoinkohtelusta, voitaisiin samoja toimintamalleja mahdollisesti hyödyntää soveltuvin osin myös lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan selvittelyssä. Parhaimmillaan tehokas monialainen yhteistyö nopeuttaa tuen saamista ja toipumista, tukee rikosprosessia ja säästää resursseja, kun eri toimijat eivät toisistaan tietämättä tee päällekkäistä työtä.⁵² Mukana olevat toimijat voivat sopia tapaamisista yhteisesti lapsen tai nuoren ja tämän huoltajan kanssa, eikä kaikkien toimijoiden tarvitse olla kaikissa tapaamisissa mukana. Asian eteneminen ja yhteisten suunnitelmien tekeminen voivat motivoida lasta tai nuorta sekä lisätä voimavaroja esitutkinnan, terveyden, tuen ja suojelun turvaamiseksi.⁵³

51 Kannisto ym. 2023, s.9.

52 Czarnecki 2019.; Pihlaja – Piipponen 2023, s.76.; Döcker – Ingo 2015.; Ladd – Neufeld Weaver 2018.

53 Kannisto ym. 2023, s.9.

Mikäli lapsella tai nuorella on jo asiakkuus ja luottamuksellinen suhde aikuiseen jossakin palvelussa, olisi hyvä selvittää, voiko olemassa oleva, tuttu taho jatkaa päävastuussa tukemisesta. Mikäli hänet perustelluista syistä ohjataan uudelle taholle tai hänellä ei ole ajankohtaista tukitahoa, tulisi eri toimijoiden välinen yhteistyö ja tiedonvaihto olla niin sujuvaa, että lapsi tai nuori ei joutuisi kertaamaan kokemuksiin uudelleen.⁵⁴

Mukana olevia tahoja voivat tarpeista ja tilanteesta riippuen olla esimerkiksi huoltaja, lastensuojelun sosiaalityöntekijä, lapselle tai nuorelle tuttu nuorisotyöntekijä, ihmiskaupan uhrien auttamiseen tai rikoksen uhrin tukemiseen erikoistunut ammattilainen, psykologi, koulukuraattori, päihdetyöntekijä, edustaja, oikeusavustaja, poliisi, lastensuojeluyksikön tai vastaanottokeskuksen työntekijä sekä tarvittaessa koulutuksen saanut virallinen tulkki. Osa toimijoista voi olla mukana myös ainoastaan konsultoinnin tarkoituksessa.⁵⁵

Lapsen tai nuoren palveluntarve tulee arvioida sen ammattihenkilön toimesta, jolla kussakin maassa on siihen velvollisuus. Barnahus-mallin puitteissa Suomessa julkaistussa seksuaaliväkivaltaa kokeneiden 12–19-vuotiaiden nuorten tukemiseen tarkoitettussa tietopaketissa⁵⁶ ohjataan, että kokonaisvaltaisessa arviossa tulisi huomioida ainakin seuraavat osa-alueet: 1) ajankohtaiset traumaoireet ja tarvittaessa muut psyykkiset oireet 2) selviytymiskeinot 3) lähiympäristön tuki 3) toimintakyky sekä 4) oma motivaatio ja kyky ymmärtää omaa tilannetta. Samaa ohjeistusta voisi olla mahdollista soveltaa myös muiden kuin seksuaaliväkivaltaa kokeneiden nuorten tilanteiden arviontiin.

Tietopaketin mukaan ensivaiheen psykososiaalisen tuen tärkeimpiä tavoitteita on turvallisuuden tunteen lisääminen ja luottamuksen palauttaminen suhteessa toisiin ihmisiin.⁵⁷ Seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista tehdyn selvityksen mukaan mahdollisuus ennakoida tulevaa lisää hallinnantunnetta omasta elämästä, ja turvallisuudentunne lisääntyy usein hallinnantunteen lisääntyessä. Käytännössä näiden tunteiden lisääntymistä on edistetty esimerkiksi siten, että ihmiskaupan uhriksi joutuneella henkilöllä on ollut akuutissa vaiheessa tiivis arjen tuki, turvasuunnitelma ja suunnitelma siitä, keneen olla

54 Kannisto ym. 2023, s. 26.

55 Czarnecki 2018.; Clawson ym. 2009.; Villacampa 2023.

56 Kannisto ym. 2023, s. 26.

57 Kannisto ym. 2023, s. 13.

missäkin tilanteessa yhteydessä ja luottamus, että hän tavoittaa keskeiset tahot silloin, kun huolia tai kysymyksiä herää. Parhaiten tähän tavoitteeseen päästään monialaisen yhteistyön keinoin.⁵⁸

Sekä osa kyselyn vastaajista että asiantuntijatyöryhmän jäsenet toivat esiin, että todennäköisesti ihmiskaupan kohteeksi joutunut lapsi tai nuori tarvitsee ensivaiheen tuen jälkeen tukea koulunkäynnin aloittamiseen tai jatkamiseen, arjen vakautumiseen, tulevaisuuteen orientoitumiseen sekä mahdolliseen pitkään jatkuvaan rikosprosessiin. Tukitoimet voivatkin jatkua vuosia, vaikka osa lapsen tai nuoren ympärillä olevista toimijoista voi tarpeista riippuen jäädä pois. Toisinaan, esimerkiksi rikosprosessin aktivoituessa, voi myös tulentarve aktivoitua uudelleen.

Myös lapsen tai nuoren perhe tai sijaishuollosta vastaavat henkilöt tulee ottaa huomioon jo ensivaiheen tukitoimia suunniteltaessa. Näin ymmärrys lapsen tai nuoren tilanteesta, reaktioista ja vuorovaikutussuhteiden muutoksesta lisääntyy ja hänelle voidaan tarjota tukea myös kotona tai sijaishuoltopaikassa. Samalla on mahdollista tarjota tukea lapsen tai nuoren perheelle rakentaen keinoja kuormittavasta tilanteesta selviytymiseen.⁵⁹ Vanhempien tai sijaishuollon kanssa käytävistä keskusteluista on hyvä puhua lapsen tai nuoren kanssa etukäteen.⁶⁰

Osassa kyselyn vastauksista painotettiin, että yhteydenpito lapsen tai nuoren vanhempien kanssa on syytä tehdä harkiten ja sensitiivisesti, mikäli on epäily, että vanhempi on tekijä tai edistänyt ihmiskauppatilanteen syntymistä. Tämä todettiin keskeiseksi erityisesti pakkoavioliittotilanteissa. Mikäli vanhemmat ovat mukana päättämässä liiton solmimisesta, kohdistuu lapseen tai nuoreen tavallisesti kunniaan liittyvää kontrollia tai väkivaltaa. Kyselyn vastausten mukaan lapseen tai nuoreen kohdistettu väkivalta ja kontrolli voivat lisääntyä, kun vanhemmille selviää, että lapsi tai nuori haluaisi kieltäytyä tai erota liitosta ja on kertonut tilanteesta ulkopuolisille.

Tutkimuksen mukaan kontrolli ja väkivalta voivat ilmetä monella tapaa ja määrittää keskeisellä tavalla uhrin elämää.⁶¹ Fyysisen ja psykologisen kontrollin lisäksi myös digilaitteiden käyttö kontrollin välineenä on varsin yleistä.⁶²

58 Pihlaja – Piipponen 2023, s. 79.

59 Kannisto ym. 2023, s. 17.

60 Clawson ym. 2009.

61 Björktomta 2019.

62 Pihlaja – Piipponen 2023, s.65.

Osa kyselyn vastaajista nosti esiin tärkeänä seikkana, että mikäli lapsella tai nuorella on haastavat kotiolot ja hän on palaamassa kotiin oltuaan sijoitettuna, on huolehditava, ettei hän palaa kotiin samanlaiseen tilanteeseen kuin mistä hänet on sijoitettu. Kyselyn vastausten perusteella perhettä tulisi tukea siten, että lapsen tai nuoren paluu sujuu mahdollisimman tasaisesti ja turvallisesti.

Lisäksi eräs kyselyn vastaaja toi esiin lasten ja nuorten tukemiseen liittyvän haasteen. On tiedossa, että sijaishuoltopaikasta ”hatkaamiseen” ja mahdollisesti myös rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttöön liittyy lapsen tai nuoren halu oman toimijuuden vahvistamiseen sekä vastuun ottamiseen omasta elämästä. Samalla lasta ja nuorta suojaavat toimenpiteet ovat sellaisia, joissa omaa toimijuutta ja vapautta rajoitetaan. Tuen vastaanottaminen ja aikuisiin luottaminen voikin tuntua lapsesta tai nuoresta vaikealta ja ristiriitaiselta erityisesti, jos hän on sijoitettuna ja häneen kohdistettaisiin rajoitustoimenpiteitä, tai jos hän joutuisi suljettuun, rikoksia tehneille lapsille tarkoitettuun laitokseen kontekstissa, joissa näitä laitoksia on käytössä.

4.1.1 Barnahus-malli ja lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa

Asiantuntijoille suunnatussa kyselyssä selvitettiin, oliko vastaajilla kokemusta Barnahus-mallin hyödyntämisestä lapsiin kohdistuneen ihmiskaupan tapauksissa ja miten mallia voitaisiin paremmin niissä tapauksissa hyödyntää. Vastaajista 73 %:lla ei ollut ja 27 %:lla oli kokemusta Barnahus-mallin hyödyntämisestä lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksissa. Barnahus-malliin ohjatuissa tapauksissa oli pääasiassa ollut kyse seksuaaliväkivaltaan liittyvästä ihmiskaupasta. Samalla osa vastaajista kertoi, että Barnahus-mallia hyödynnettiin myös ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden haastatteluissa.

Valtaosassa kyselyyn vastanneiden tiedossa olevista tapauksista lapset tai nuoret eivät olleet henkilökohtaisesti kohdanneet Barnahus-asiantuntijoita, vaan lasta tai nuorta tukeneet toimijat olivat konsultoineet heitä tarvittaessa esimerkiksi traumaattisen kokemuksen puheeksi ottamiseen liittyen.

Kuten edellisessä kappaleessa on selvityksen aineistoon perustuen todettu ihmiskaupan kohteeksi joutuneita lapsia ja nuoria voidaan kokonaisvaltaisimmin tukea tilanteesta irtautumisessa ja toipumisessa sekä rikosprosessissa jaksamisessa monialaisen yhteistyön keinoin. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan parissa työskentelevien asiantuntijoiden vaikutelma kuitenkin on, ettei Barnahus-mallia ole juurikaan käytetty ihmiskauppaa kokeneiden lasten tai nuorten tilanteiden selvityksessä ja toipumisen tukemisessa.

Vastaajilta kysyttiin, miten Barnahus-mallia voitaisiin kehittää vastaamaan ihmiskaupan kohteeksi joutuneiden lasten tarpeisiin ja tutkintaan. Vastauksissa korostuivat seuraavat teemat:

- **Barnahus-malliin ohjautuminen.** Useat eri maita edustavat vastaajat kokivat Barnahus-malliin ohjautumisen prosessin haastavana. Esimerkiksi Suomessa ainoastaan poliisi voi ohjata lapsen Barnahus-malliin. Lapsen kannalta voisi kuitenkin olla hyödyllistä, että häntä voitaisiin kuulla Barnahus-mallin puitteissa jo ennen mahdollisen rikostutkinnan alkamista esimerkiksi lastensuojelun, koulun tai rikosten uhrien tukipalveluiden ohjaamana. Barnahus-malliin voitaisiin mahdollisesti ohjata enemmän myös tapauksia, joissa on epäily jostakin muusta ihmiskaupan muodosta kuin seksuaaliväkivaltaan liittyvästä ihmiskaupasta.
- **Tunnistamisen kehittäminen.** Vastauksissa korostui tarve ihmiskaupaan ja sen tunnistamiseen liittyvän osaamisen kehittämiseksi Barnahus-asiantuntijoiden keskuudessa. Vastaajat toivat esiin, että Barnahusin piirissä voitaisiin mahdollisesti tunnistaa enemmän myös muita kuin seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan tapauksia.

Kun epäily lapseen tai nuoreen kohdistuneesta rikoksesta tulee ammattilaisen tietoon, on siitä ilmoitusvelvollisuuden puitteissa ilmoitettava poliisille. Poliisin tehtävänä on tilanteen mukaan ohjata tapaus Barnahusiin. Silloin, kun Barnahus-työskentely on sidoksissa rikostutkintaan, haasteena ovat erityisesti tapaukset, joissa rikostutkintaa ei aloiteta tai tutkinta päättyy esimerkiksi näytön puutteen vuoksi. Kysymykseksi voi tällöin nousta se, miten lapsen tai nuoren kokonaisvaltaisen jatkohoito ja tuki turvataan, kun sitä ei voida enää järjestää Barnahus-mallin puitteissa.⁶³

63 Suomen Barnahus-hankkeen poliisiasiantuntijan, poliisihallituksen ylikomisario Miia Lehtisen kanssa käyty keskustelu 31.1.2024.

Barnahus-mallia, jonka tarkoitus on tehostaa lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten tukea ja hoitoa⁶⁴, olisi siis kyselyn vastausten sekä asiantuntijoiden konsultaatioiden perusteella mahdollista hyödyntää myös ihmiskaupan kohteeksi joutuneiden lasten ja nuorten tapauksissa.

Kyselyn vastausten perusteella voidaan suositella, että kokemuksia Barnahus-mallin käytöstä lapsiin tai nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksissa selvitettäisiin täsmällisemmin, ja Barnahus-mallin parissa työskentelevien ammattilaisten koulutus- ja tarve liittyy lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan kartoitettaisiin.

Barnahus-malli perustuu eurooppalaisiin laatustandardeihin, joiden tarkoitus on luoda yhteinen operatiivinen ja organisatorinen kehys lapsen uudelleen traumatisoitumisen ehkäisemiseksi, lapsen oikeuksien varmistamiseksi sekä sujuvan ja luotettavan rikosprosessin aikaansaamiseksi.⁶⁵ Barnahus-mallia sovelletaan kussakin sitä hyödyntävässä maassa kontekstiin sopivalla tavalla.

Barnahus-standardeihin kuuluu erilaisia periaatteita, toimia ja järjestelyjä, jotka mahdollistavat lapsiystävälliset, tehokkaat ja koordinoitut interventiot. Standardit kattavat seuraavat osa-alueet ja jaetaan seuraavasti: 1.1 Lapsen etu, 1.2 Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoja, 1.3 Tarpeettomien viivästysten välttäminen, 2. Monialaisen viranomaisyhteistyön järjestäminen, 3. Kohderyhmä, 4. Lapsiystävällinen ympäristö, 5. Viranomaisyhteistyönä toteutettava suunnittelu ja palvelunohjaus, 6. Lapsen kuuleminen, 7. Lääkärintutkimus, 8. Terapiapalvelut, 9. Osaamisen kehittäminen ja 10. Ennaltaehkäisy: tietojen jakaminen ja ulkoinen osaamisen kehittäminen. Yksityiskohtaista tietoa Standardeista, niiden soveltamisesta ja arvioinnista löytyy 22 kielellä julkaistusta Barnahus Quality Standards Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence -oppaasta.⁶⁶

64 Ks. THL 2019. Barnahus-malli tehostaa lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa https://thl.fi/documents/155392151/190159819/THL_Barnahus_fi_web.pdf/7373e0b3-10b6-1b12-73ea-99d495c35eeb/THL_Barnahus_fi_web.pdf?t=1692624828535

65 Lind Haldorsson – Child Circle 2017 s. 22.

66 Lind Haldorsson – Child Circle 2017 s. 21–107. Ks. <https://www.barnahus.eu/en/the-barnahus-quality-standards/>

Johtopäätös 7. Barnahus-mallia voitaisiin nykyistä enemmän hyödyntää lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksissa

Monialaista ja jäsentynyttä Barnahus-mallia olisi mahdollista hyödyntää nykyistä enemmän lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksissa, mukaan lukien muut kuin seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan tapaukset.

Vaikka lasta tai nuorta ei suoraan ohjattaisi Barnahus-malliin, tulisi toimintamalli pitää mielessä niin, että epäillyn hyväksikäyttö- tai ihmiskauppatapauksen tutkija konsulttoisi matalalla kynnyksellä Barnahus-mallissa työskentelevää ammattilaista myös tapauksissa, joissa kyse ei ole seksuaaliväkivaltaepäilystä vaan muusta kaltoinkohtelusta.

Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan asiantuntijoiden kokemuksen mukaan ihmiskauppatapaukset eivät aina etene rikostutkintaan tai tutkinta päätetään näytön puutteen vuoksi. Lapselle ja hänen perheelleen tulee kuitenkin rikosnimikkeestä tai rikosprosessin etenemisestä riippumatta taata kokonaisvaltaista ja monialaista tukea niin pitkään, kun sille on tarve.

4.1.2 Ihmiskaupan kohteeksi joutuneen lapsen ja nuoren tukeminen rikosprosessissa

Kyselyyn vastanneilta asiantuntijoilta selvitettiin, mitä tulee huomioida ihmiskaupan kohteeksi joutuneen lapsen ja nuoren tukemisessa rikosprosessissa. Osassa vastauksista korostettiin, että rikosprosessin tai rikoksen uhriksi joutumisen ei tulisi olla lapsen tai nuoren elämää määrittävä kokonaisuus, vaan keskiössä tulisi pitää turvallisuus, toipuminen ja tulevaisuuteen orientoituminen. Erityisesti, koska rikosprosessit voivat olla kestoaltaan jopa vuosien mittaisia. Rikosvastuun toteutumisen ja rikosten ennalta ehkäisyn kannalta on kuitenkin merkityksellistä, että rikoksen tutkinta onnistuisi. Seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tilanteista ja tapauksista tehdyn selvityksen mukaan asianmukaisilla tukipalveluilla on merkitystä rikosprosessin oikea-aikaisen aloittamisen ja prosessin menestymisen kannalta.⁶⁷ Lapselle ja nuorelle tarjottavien rikosprosessin rinnalla olevien tukipalveluiden sekä tilanteesta toipumisen merkitys korostuikin kyselyn vastauksissa.

67 Pihlaja – Piipponen 2023, s. 81.

Rikosprosessiin ja lapsen ja nuoren tukemiseen liittyen kyselyn vastauksissa tuotiin esiin seuraavia seikkoja:

- Lasta tulisi kuulla ainoastaan lasten kuulemiseen erikoistuneen henkilön toimesta. Tutkinnassa on tärkeää olla mukana ihmiskaupparikostutkinnan asiantuntija tai mahdollisuus konsultoida asiantuntijaa aina tarvittaessa.
- Kuulemisen videointi on suositeltavaa esimerkiksi seuraavista syistä: videotallennetta voidaan käyttää myös tuomioistuinvaiheessa ja mikäli kuulemisessa on ollut mukana tulkki, voidaan tulkkauksen laatu tarvittaessa varmistaa myös jälkikäteen.
- Mikäli lapsi tai nuori on joutunut kaupallistetun seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, tulisi rikokseen syylistyneet, lapselta tai nuorelta seksiä ostaneet henkilöt tavoittaa ja saattaa rikosvastuuseen.
- Lapsella tai nuorella tulee olla hänelle maksuton ihmiskaupparikollisuutta ymmärtävä oikeusavustaja heti esitutkinnan alusta alkaen. Mikäli lapsella tai nuorella on rikosprosessin lisäksi käynnissä esimerkiksi turvapaikkaprosessi, voi olla hyödyllistä, että sama avustaja avustaa häntä molemmissa prosesseissa.
- Kuulemisessa mukana olevien henkilöiden lukumäärää on hyvä rajoittaa. Lapsella tai nuorella tulisi kuitenkin olla mahdollisuus ottaa kuulemiseen tukihenkilöksi joku hänen luotettavana pitämänsä aikuinen erityisesti, jos huoltaja ei ole kuulemisessa läsnä. Saman tukihenkilön olisi hyvä olla mukana koko rikosprosessin ajan. Säännöllinen, yhdessä sovitun mukainen yhteydenpito tukihenkilön kanssa rakentaa luottamussuhdetta ja yhteistyötä sekä tunnetta siitä, että lapsen tai nuoren asioista ja voinnista ollaan kiinnostuneita.
- Tulisi välttää, että lapsi tai nuori joutuisi kertomaan häneen kohdistuneista teoista useammin kuin kerran tai useammalle ammattilaiselle. Lapsen tukihenkilön ei tarvitse tietää tapahtumista kuin se, mitä lapsi kuulemisen yhteydessä kertoo.
- Epätietoisuus omasta tilanteesta ja sen etenemisestä voi kuormittaa lasta tai nuorta. Hänelle on hyvä jakaa todenmukaista ja realistista tietoa siitä, mitä rikosprosessin edetessä tapahtuu. Tämä antaa hallinnantunnetta omasta elämästä. Samalla on tärkeää tukea arjen jatkumista ja normaaleja asioita: koulunkäyntiä, harrastuksia ja turvallisten ystävyys- ja muiden ihmissuhteiden rakentumista ja ylläpitoa. Oman toimijuuden tukeminen on tärkeää, jotta voimavarat ja hallinnantunne kasvavat.
- Lapsen tai nuoren tuentarvetta tulee arvioida prosessin ajan sekä myös sen jälkeen. Lapsen tai nuoren saaman tuen ei tule olla riippuvaista rikosnimikkeestä, vaan tarvittavaa tukea tulee olla saatavilla rikosnimikkeestä tai rikosprosessin menestymisestä huolimatta.

Rikostutkinnat järjestetään Itämeren alueen maissa osin eri tavoin. Hyödyllisiä tutkimintaan liittyviä oppaita ja muuta materiaalia on julkaistu runsaasti esimerkiksi Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) vuonna 2021–2023 toteuttamassa ELECT THB-hankkeessa, jossa hankekumppaneina olivat Latvian sisäministeriö ja Tarton yliopisto.⁶⁸ Lisäksi eri maissa on tuotettu kontekstisidonnaista tietoa ja oppaita lapsiin ja nuoriin kohdistuvan hyväksikäytön ja ihmiskaupparikosten tutkimintaan.

Kuten selvityksen kohdassa 1.3 sekä asiantuntijoiden vastauksissa on mainittu, ihmiskaupan kohteeksi joutunut lapsi tai nuori voidaan tunnistaa rikosprosessissa myös jonkun muun rikoksen tutkinnan yhteydessä tai tutkittaessa rikosta, johon lapsi tai nuori on syyllistynyt. Myös rikosten tekoon syyllistyneet lapset tai nuoret tarvitsevat tukea rikosprosessissa. Näin voidaan edesauttaa myös mahdollisen ihmiskaupparikoksen ilmituloa. Tutkinnassa tulee selvittää mahdollisuutta siihen, onko lapsi tai nuori houkuteltu, painostettu tai pakotettu rikoksen tekoon ja jos näin on, kenen toimesta. Rikosten tekoon syyllistyneellä lapsella tai nuorella on hyvä olla oikeusavustaja, joka ymmärtää rikolliseen toimintaan pakottamisen ilmiötä ja dynamiikkaa.

Johtopäätös 8. Lapsille ja nuorille tulee tarjota ajantasaista ja asianmukaista tukea rikosprosessin ajan ja sen jälkeen riippumatta lapsen asemasta prosessissa.

Uhriksi joutumisen ei tulisi olla lapsen tai nuoren elämää määrittävä kokonaisuus, vaan keskiössä tulisi pitää turvallisuus, toipuminen ja tulevaisuuteen orientoituminen.

Lapsen tai nuoren tuentarvetta tulee arvioida prosessin ajan sekä myös sen jälkeen. Lapsen tai nuoren saaman tuen ei tule olla riippuvaista rikosnimikkeestä, vaan tarvittavaa tukea tulee olla saatavilla rikosnimikkeestä tai rikosprosessin menestymisestä huolimatta.

Myös rikosten tekoon syyllistyneet lapset ja nuoret tarvitsevat tukea rikosprosessissa. Näin voidaan edesauttaa myös mahdollisen ihmiskaupparikoksen ilmituloa.

68 Ks. esimerkiksi ELECT THB -hankkeen julkaisut: https://heuni.fi/-/elect_thb#5495d1ea

5 Lopuksi

Tämän selvityksen keskeisin johtopäätös on, että emme ole tilanteen tasalla siitä, miten ja missä laajuudessa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa Itämeren alueen maissa varsinaisesti ilmenee.

Selvityksen aineiston perusteella voidaan arvioida, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhrien todellinen lukumäärä on suurempi ja hyväksikäytön muotojen kirjo laajempi kuin mitä varsinaisesti tunnistettujen tai rikosprosessiin edenneiden tapausten lukumäärä on. Huolestuttavaa on, että ihmiskaupan tunnistamista koskeva tilanne ei vaikuta yli kymmenessä vuodessa muuttuneen ainakaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan kohdalla. Rothin vuonna 2010 julkaisemassa väitöstutkimuksessa⁶⁹ todetaan, että ihmiskaupan vastaisten strategioiden ja toimintojen vakavin haaste on suuri ero arvioitujen, ilmi tulleiden ja todellisten ihmiskaupan uhrien lukumäärien välillä. Vaikka osa erosta voitaisiinkin selittää liioitelluilla arvioilla, jotka perustuvat tarpeeseen herättää poliittista huomiota ihmiskauppakysymykseen, on tutkimuksen mukaan syytä uskoa, että suurinta osaa mahdollisista ihmiskaupan uhreista ei tunnisteta.

Huolimatta nykyisestä ihmiskaupan vastaisten toimien ja ihmiskauppaan liittyvän tutkimuksen suuresta määrästä maailmanlaajuisesti, ei vertailukelpoista tilastotietoa tai näyttöön perustuvaa tutkimusta ole etenkin Itämeren maissa vielä riittävästi liittyen lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ilmenemiseen, sen ennaltaehkäisyyn parhaisiin käytäntöihin tai uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten tukemiseen. Samalla saatavilla olevasta materiaalista vaikuttaa usein puuttuvan konkretia ja hyödynnettävyys yhtäältä kohderyhmää kohtaavien ammattilaisten ja toisaalta ihmiskaupan vastaisten toimenpidesuunnitelmien valmistelun kannalta.

Myös niitä henkilöitä, jotka identifioivat itsensä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan asiantuntijoiksi tai uskovat kohdanneensa ihmiskaupan kohteeksi joutuneita lapsia tai nuoria, vaikuttaa vielä olevan varsin vähän Itämeren alueen maissa.

69 Roth, 2010.

Selvityksen aineiston perusteella näyttää siltä, että erityisesti lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan vastainen työ laahaa monella tapaa ja monissa maissa muun ihmiskaupan vastaisen työn perässä.

Asiantuntijoille lähetetyssä kyselyssä sekä asiantuntijatyöryhmän keskustelussa pyydettiin yksityisyydensuoja huomioiden esimerkkejä siitä, minkälaisia hyväksi havaittuja toimia oli käytetty niissä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksissa, jotka olivat edenneet onnistuneesti tunnistamisesta auttamiseen ja rikosprosessiin. Vastauksissa ei kuitenkaan ilmennyt edellä mainitun kaltaisia viranomaisprosesseissa edenneitä tapauksia. Selvitys osoittaa, että viranomaisten tunnistamiskyvykkyyttä tulee parantaa, koska vaikuttaa siltä, ettei lapsiin kohdistuva ihmiskauppa ole sillä tavoin piiloinen ilmiö kuin yleensä oletetaan. Hyväksikäytön uhreiksi joutuneet lapset ja nuoret ovat usein palvelujen piirissä, mutta heidän uhriksi joutumistaan ei tunnisteta.

Erilaisista julkaisuista saatua tietoa ja uhreja kohdanneiden ammattilaisten kokemuksia kokoamalla tässä selvityksessä kyettiin kuitenkin tunnistamaan joitakin lupaavia käytäntöjä, joita voidaan hyödyntää silloin, kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää.

Selvitystä tehtäessä havaitut puutteet sekä selvitykseen koottu tieto voivatkin parhaimmillaan toimia lähtölaukauksena sille, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan vastaisia toimia ryhdyttäisiin kehittämään entistä laaja-alaisemmin ja systemaattisemmin kautta Itämeren alueen maiden. Tämä olisi tärkeää uhriksi joutuneiden lasten ihmisoikeuksien turvaamiseksi, rikosvastuun toteutumisen tehostamiseksi sekä ihmiskaupan ja hyväksikäytön ehkäisemiseksi paremmin tulevaisuudessa. Selvityksen keskeisin suositus onkin seuraava:

Jotta tehokkaita ihmiskaupan torjunnan ja uhrien auttamisen keinoja voidaan kehittää ja parhaita käytäntöjä tunnistaa, on välttämätöntä kehittää määrätietoisesti 1) luotettavan ja vertailukelpoisen tiedon keräämistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan määrästä, piirteistä ja uhrien tarpeista, sekä parantaa 2) ihmiskaupan vastaisten ja uhreja tukevien toimien vaikuttavuuden seuranta ja arviointia.

Selvityksen aineiston perusteella voidaan todeta, että ennen kuin lapsi joutuu ihmiskaupan kohteeksi, häneen on todennäköisesti kohdistettu jo jotakin muuta hyväksikäyttöä, väkivaltaa tai kaltoinkohtelua. Näin ollen ihmiskaupan ennaltaehkäisy on liitännäinen koko muunlaisen lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun kirjon ehkäisyyn. Selvityksen aineiston perusteella vaikutelma on, että lapsiin kohdistuvaa hyväksikäyttöä ja siten myös ihmiskauppaa voidaan ennaltaehkäistä panostamalla

haitallisten lapsuudenkokemusten ehkäisyyn ja suojaavien tekijöiden vahvistamiseen sekä perheiden ja lasten oikea-aikaiseen tukemiseen. Näitä ehkäisemällä voidaan osaltaan ehkäistä myös lasten tekemää rikollisuutta.

Selvityksen perusteella huomiota tulisikin kiinnittää entistä enemmän myös siihen, voisiko lapsiin ja nuoriin kohdistuvan hyväksikäytön ja väkivallan tapausten sekä nuorten itsensä tekemien rikosten joukosta löytyä nykyistä enemmän tilanteita, jotka voisivat olla ihmiskauppaa.

Rikosprosessin, rikosvastuun toteutumisen sekä uhrin asianmukaisten ja riittävien tukitoimien näkökulmasta ihmiskaupparikokset tulee tunnistaa. Samalla tulee ymmärtää ihmiskaupparikollisuuden erityispiirteitä, koska se edistää tunnistamista. Näin uhriksi joutuneelle lapselle kyetään tarjoamaan riittävästi tukea tilanteesta irtautumiseen ja toipumiseen sekä yhteistyön tekemiseen rikosprosessitoimijoiden ja muiden rikosprosessiin osallistuvien asiantuntijoiden kanssa.

Tässä selvityksessä on keskitytty erityisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen erilaisten lapsiin liittyvien ja yhteiskunnallisten toimien kautta. Ihmiskauppaa ei kuitenkaan olisi, jos ihmiskaupparikokseen syyllistyviä ja siitä hyötyviä henkilöitä ei olisi. Ihmiskauppaa tulisikin torjua myös rikoksen tekijöihin kohdennetulla työllä. Aiheesta ei kuitenkaan tätä selvitystä varten löytynyt riittävästi tietoa tai hyviä käytäntöjä Itämeren alueen maista.

5.1 Selvityksen luvuissa esitetyt johtopäätökset ja suositukset

Selvityksen luvuissa on nostettu esiin johtopäätöksiä ja suosituksia, jotka selkeyden vuoksi kuvattuna myös alla:

Johtopäätös 1. stereotyyppien välttäminen tunnistamisen tehostamiseksi

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa voi ilmetä monen tyyppisenä hyväksikäyttönä. Tapaukset eivät aina rajoitu yhteen hyväksikäytön muotoon, vaan yhdessä tapauksessa voi yhdistyä useampia eri muotoja. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamisessa on puutteita ja ilmiön moninaisuuden sekä sen taustalla olevan dynamiikan ymmärtäminen on tunnistamisen kannalta tärkeää.

On mahdollista tunnistaa tiettyjä lapsen tai nuoren taustaan, elämäntilanteeseen tai terveyteen liittyviä tekijöitä, jotka altistavat hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle. Nämä tunnistetut seikat parhaimmillaan ohjaavat hyväksikäytön tunnistamisessa ja edesauttavat varhaista puuttumista. On kuitenkin tärkeää välttää näihin haavoittuvuustekijöihin liittyvien stereotyyppien vahvistamista, jotta ihmiskauppaa ja sen lähirikoksia ymmärretään tunnistaa myös sieltä, missä sitä ei herkästi huomata.

Johtopäätös 2. Lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön riskitekijöitä ehkäisemällä ja lasta suojaavia tekijöitä vahvistamalla ehkäistään myös lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa

Ihmiskaupan ilmenemismuotojen moninaisuuden ymmärtäminen auttaa ihmiskaupan vastaisten toimien suunnittelussa. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa tulee tämä huomioiden ennaltaehkäistä monitasoisesti:

Juurisyihin puuttuminen laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla: Lapsi tai nuori on useimmiten kokenut kaltoinkohtelua ja hyväksikäyttöä jo pitkään ennen kuin tilanne täyttää ihmiskaupan rikosoikeudellisen määritelmän. Ihmiskauppaa ennaltaehkäistään tehokkaasti, kun ehkäistään hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle altistavia tekijöitä ja panostetaan varhaiseen puuttumiseen silloin, kun huoli lapsen tai nuoren tilanteesta herää. Lasten ja nuorten kohdalla osallisuuden kokemuksen vahvistaminen ja varhainen tuki ehkäisevät myös syyllistymistä rikosten tekoon.

Yksilötasolla tapauskohtaisesti: Ihmiskauppaa tulee paljastaa ja tunnistaa ajantasaisesti sen tapahtuessa. Ilmi tullessiin tapauksiin tulee puuttua tehokkaasti uhrien tukemiseksi ja oikeuksien toteutumiseksi, uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisemiseksi sekä rikollisten rikosvastuun toteutumiseksi.

Esimerkiksi Suomessa käytössä olevan Ankkuri-toiminnan osalta tulisi selvittää, voisiko sitä hyödyntää laajemmin myös ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi sekä rikosvastuun kohdentamiseksi oikein.

Johtopäätös 3. Ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret ovat harvoin piilossa

Monissa tapauksissa ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret ovat olleet hyväksikäytön tapahtuessa oppivelvollisuuden piirissä, lastensuojelun tai muun sosiaalihuollon asiakkaina, asuneet vastaanottokeskuksessa tai lastensuojelulaitoksessa, käyttäneet terveydenhuollon palveluita, tavanneet nuorisotyöntekijöitä tai käyneet matalan kynnyksen järjestötoimijoiden tuottamissa palveluissa. Usein tilannetta ei kuitenkaan ole tunnistettu ajantasaisesti.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksia tunnistaneiden ammattiryhmien kirjo on laaja. Vaikuttaakin siltä, että kuka tahansa lapsia ja nuoria työssään kohtaava ammattilainen voi potentiaalisesti kohdata hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen tai nuoren. Tämä tulee ottaa huomioon lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan liittyvien koulutusten kohderyhmiä suunniteltaessa sekä toimintasuunnitelmien laatimisessa tilanteisiin, joissa huoli lapsesta herää.

Johtopäätös 4. Hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistaminen on viranomaisten vastuulla

Avun saaminen ei voi jäädä sen varaan, osaako tai voiko lapsi tai nuori itse hakea apua. Lapsia tai nuoria kohtaavan ammattilaisen on tärkeää vastata lapsen tai nuoren tarpeisiin ja samalla tunnistaa haavoittuvuustekijöitä ja huolestuttavia tilanteita. Ensi tilassa ei tarvitse tietää, onko huolestuttavassa tilanteessa kyse juuri ihmiskaupasta. Tilanteeseen on kuitenkin tärkeää puuttua, jotta sen jatkumista ei mahdollisteta, lapsi tai nuori voidaan tarvittaessa ohjata lisäavun piiriin ja rikolliset saadaan rikosvastuuseen teoistaan.

Johtopäätös 5. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan liittyvää kohdennettua ja monialaista koulutusta tulee lisätä

Tyypillisesti koulutukset ovat yhdelle kohderyhmälle räätälöityjä, mikä voi olla asianmukaista esimerkiksi spesifisti ihmiskaupparikoksen tutkinnasta koulutettaessa.

Monialaiselle kohderyhmälle suunnattu koulutus, jossa huomioidaan miten osallistujat voivat käytännössä tehdä yhteistyötä uhrien tunnistamisessa ja tukemisessa sekä mahdollisen rikosprosessin aikana, voisi olla varteenotettava keino lisätä uhria hyödyttävää ja eri toimijoiden resursseja säästävää yhteistyötä.

Lisäksi ihmiskauppaan liittyvässä koulutuksessa tulisi entistä paremmin huomioida spesifisti lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa ja sen ilmenemismuodot. Koulutuksen tulisi olla ammattilaisia velvoittavaa ja ilmiön kehittymisen sekä työntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi säännöllistä.

Johtopäätös 6. Tärkeämpää kuin nimenomaisesti ihmiskaupasta lapsille ja nuorille puhuminen on hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhriksi joutumiselle altistavien tekijöiden ehkäiseminen lasten ja nuorten tietoisuutta lisäämällä

Suoraan lapsille ja nuorille kohdistetun tietoisuuden lisääminen on tehtävä ikätasoisesti ja asiantuntevasti. Se koostuu monista osa-alueista eikä sitä tule kuitata esimerkiksi yhdellä ulkopuolisen järjestämällä ihmiskauppaan liittyvällä oppitunnilla tai ainoastaan seksuaalikasvatuksen oppiaineen alla.

Myös lasten ja nuorten tietoisuuden lisäämisen kannalta vaikuttaa olevan on hyödyllisintä, että lapsia ja nuoria työssään kohtaavia ammattilaisia, kuten koulun, nuorisotyön ja lastensuojelulaitosten henkilöstöä sekä edustajia on koulutettu kertomaan lapsille aiheesta ikätasoisesti ja monipuolisesti sekä puuttumaan huolestuttaviin tilanteisiin.

Johtopäätös 7. Barnahus-mallia voitaisiin nykyistä enemmän hyödyntää lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksissa

Monialaista ja jäsentynyttä Barnahus-mallia olisi mahdollista hyödyntää nykyistä enemmän lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan tapauksissa, mukaan lukien muut kuin seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan tapaukset.

Vaikka lasta tai nuorta ei suoraan ohjattaisi Barnahus-malliin, tulisi toimintamalli pitää mielessä niin, että epäillyn hyväksikäyttö- tai ihmiskauppatapauksen tutkija konsultoi matalalla kynnyksellä Barnahus-mallissa työskentelevää ammattilaista myös tapauksissa, joissa kyse ei ole seksuaaliväkivaltaepäilystä vaan muusta kaltoinkohtelusta.

Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan asiantuntijoiden kokemuksen mukaan ihmiskauppatapaukset eivät aina etene rikostutkintaan tai tutkinta päätetään näytön puutteen vuoksi. Lapselle ja hänen perheelleen tulee kuitenkin rikosnimikkeestä tai rikosprosessin etenemisestä riippumatta taata kokonaisvaltaista ja monialaista tukea niin pitkään, kun sille on tarve.

Johtopäätös 8. Lapsille ja nuorille tulee tarjota ajantasaista ja asianmukaista tukea rikosprosessin ajan ja sen jälkeen riippumatta lapsen asemasta prosessissa.

Uhriksi joutumisen ei tulisi olla lapsen tai nuoren elämää määrittävä kokonaisuus, vaan keskiössä tulisi pitää turvallisuus, toipuminen ja tulevaisuuteen orientoituminen.

Lapsen tai nuoren tuentarvetta tulee arvioida prosessin ajan sekä myös sen jälkeen. Lapsen tai nuoren saaman tuen ei tule olla riippuvaista rikosnimikkeestä, vaan tarvittavaa tukea tulee olla saatavilla rikosnimikkeestä tai rikosprosessin menestymisestä huolimatta.

Myös rikosten tekoon syyllistyneet lapset tarvitsevat tukea rikosprosessissa. Näin voidaan edesauttaa myös mahdollisen ihmiskaupparikoksen ilmituloa.

LIITE 1

Expert Workshop: Best practices to prevent and identify child trafficking and violence against children, Rovaniemi, Finland, 30 November 2023

9:00 – 9:15	<p>Welcoming words</p> <p><i>Venla Roth, Government Anti-Trafficking Coordinator of Finland, Ministry of Justice</i></p> <p><i>Marjo Malja, Senior Ministerial Adviser, Ministry of Social Affairs and Health, Finland</i></p>
9:15 – 12:00	<p>Session 1: Best practices to prevent and identify child trafficking</p> <p><i>Moderator Saara Pihlaja, Senior Specialist, Ministry of Justice, Finland</i></p> <hr/> <p>Perspective 1: Preventing and identifying child trafficking among children in vulnerable situations</p> <p><i>Sami Isoniemi, Senior Detective Superintendent, Helsinki Police Department - Trafficking in Human Beings -National Investigation Team.</i></p> <hr/> <p>Perspective 2: Implementing the non-punishment principle to protect children who have committed crimes as a consequence of trafficking</p> <p><i>Maria von Bredow, Senior Analyst, The Swedish National Council for Crime Prevention</i></p> <hr/> <p>Questions and discussion about the perspectives 1 and 2</p> <p><i>Coffee Break</i></p>
10:45	<p>Group Work</p> <p><i>Based on your experience:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>In what kind of situations have a child been identified as a victim of human trafficking? (A child was absent from school, parents were worried, etc.?)</i> 2. <i>Which concrete actions contributed to identification?</i> 3. <i>What are the best means to support a child to disclose the abusive situation?</i>
11:30	<p>Sharing the outcome</p>
11:40	<p>Comment speech</p> <p><i>Miia Lehtinen, Superintendent, The National Police Board of Finland</i></p>
12:00 – 13:00	<p><i>Lunch</i></p>

Expert Workshop: Best practices to prevent and identify child trafficking and violence against children, Rovaniemi, Finland, 30 November 2023

13:00 – 15:50	Session 2: Best practices to support a victim of child trafficking <i>Moderator Olivia Lind Haldorsson, Senior Adviser, Head of the Children at Risk Unit, CBSS</i>
	Perspective 3: Addressing concerns and hearing a child <i>Julia Korkman, Senior Programme Officer, HEUNI; President, the European Association of Psychology and Law; Professor of Practice in Legal Psychology at the Faculty of Law, Åbo Akademi University.</i>
	Perspective 4: How to support children to accept help when they feel they themselves benefit from the (abusive) situation <i>Laura Niskala, Outreach Youth Work, The City of Rovaniemi</i>
	Questions and discussion about the perspectives 3 and 4 <i>Afternoon coffee break</i>
14:30	Group Work <i>Based on your experience:</i> <ol style="list-style-type: none"><i>4. What actors should be present when supporting an abused child in a multi-sectoral way?</i><i>5. What are the best practices in supporting an abused child in a criminal procedure?</i><i>6. What are the best means to support a child to accept help and benefit from it?</i>
15:15	Sharing the outcome
15:30	Comment speech <i>Sini Stolt, Leading Specialist, Barnahus, Finnish Institute for Health and Welfare</i>
15:50	Closing remarks <i>Saara Pihlaja, Senior Specialist, Ministry of Justice, Finland</i>

LIITE 2

Webropol online questionnaire

Welcome to answer the questionnaire regarding *the best practices to prevent, identify and support child victims of trafficking in the CBSS member states*.

This questionnaire aims to reach professionals who potentially come into contact with victims of child trafficking in their work or are otherwise experts in the subject area. You can answer the entire questionnaire or fill it in only to the extent that you have information or experience.

The answers serve as a basis for a report that will be published by the Finnish Ministry of Justice in the spring of 2024. The report compiles essential information and is intended to be a practical tool of best practices for the professionals working directly with possible victims, as well as provide information to support decision-making and concrete action plans and strategies for the authorities.

It is important that we receive as many responses as possible from all the CBSS member states. We would be grateful if you forward this e-mail and share the Webropol link for the questionnaire with other potential experts in your country in order to receive as broad perspective and as much information as possible. The number of responses per country is not limited.

Please submit your answers by 10 December 2023.

Your personal information will not be available or shared to anyone other than the persons compiling the report in the Finnish Ministry of Justice. The personal information and responses will be deleted when the report is completed.

If you have any questions please do not hesitate to contact saara.pihlaja@gov.fi

Thank you in advance!

Please answer the questions as concretely as possible. We hope especially for practical examples of successful cases and good practices. You can answer the entire questionnaire or fill it in only to the extent that you have information or experience. Responding anonymously is possible.

Thank you in advance!

1. Information

- Name
- Title
- Organization
- E-mail address (if you agree that you can be contacted later for a possible interview.)
- Country*
- I work at a strategic level
- I work on a practical level
- Do you encounter or have you encountered victims of trafficking in your work?
- Do you encounter or have you encountered child victims of trafficking in your work?
 - If yes, how old the victims were at the time of the abuse?
 - Under 10y
 - 10-14y
 - 15-17y

2. Respondent's perspective (multiple choice)

- I work at a strategic level
- I work at a practical level
- I potentially encounter or have encountered child victims of trafficking in my work
 - If yes, how old they were at the time of the abuse?
 - Under 10y
 - 10-14y
 - 15-17y

3. What kind of successful preventative measures are implemented in your country? (multiple choice)

- Training for professionals who potentially come into contact with child victims
 - Please describe: what, when, by whom, the target group, how this has been evaluated?
- Campaigns (awareness raising or other)
 - Please describe: what, when, by whom, the target group, how this has been evaluated?
- Within school or education
 - Please describe: learning material for children, material for teachers to support teaching, within which school subject, specific educational programs, etc.?
- Within social and health care services
 - Please describe

- Within law enforcement
 - Please describe: learning material for children, material for teachers to support teaching, within which school subject, specific educational programs, etc.?
 - Addressing demand
 - Please describe: what, when, by whom, the target group, how this has been evaluated?
 - Targeting online exploitation
 - Please describe: what, when, by whom, the target group, how this has been evaluated?
 - Other preventative measures?
 - Please describe
4. **Based on your experience: what are the best practices to prevent:**
- Sexual exploitation of children
 - Please describe
 - Online exploitation of children
 - Please describe
 - Labour exploitation of children
 - Please describe
 - Child marriages and forced marriages of children
 - Please describe
 - Forced criminality of children
 - Please describe
 - Forced begging
 - Please describe

Identification

5. **What type of exploitation/child trafficking have you encountered (multiple choice)**
- Sexual exploitation
 - Forcing to sell sex
 - Other sexual exploitation
 - Online exploitation
 - Other?
 - Labor exploitation
 - Restaurant or kitchen work
 - Cleaning work
 - Construction work
 - Other?

- Forced marriage
 - Sent to be married in a parent’s country of origin (if other than where the child lives)
 - Married in a country of origin and moved to the Baltic Sea country (for example based on family ties)
 - Married (for example in a religious ceremony) unregistered in the Baltic Sea area
 - Other
 - Forced criminality
 - Drug related crime
 - Violence (related to street/gang criminality)
 - Violence (other)
 - Bringing other children to be exploited in the same situation as themselves
 - Burglary
 - Theft
 - Other?
 - Something else?
6. **If you have encountered/have information of victims of child trafficking, were they identified (multiple choice)**
- While the abuse was still ongoing?
 - After the abuse had ended but the victim was still under 18y
 - After the abuse had ended and the victim was already over 18y

In what kind of situations has a child been identified as a victim of human trafficking?

- A parent was worried about the child’s behavior and sought help
- A child was absent from school and teacher/school personnel acted
- A social worker was worried about a child’s situation
- A health care worker was worried about a child’s situation
- A child had unauthorized absences from the child protection institution
- During the criminal process by the police (when the investigation involves a crime other than human trafficking)
- Other

Which concrete actions contributed to identification?

- A worried parent consulted an expert
 - A worried professional referred a child to specialized services
 - A child disclosed the situation
 - Other
7. **What are the best means to support a child to disclose the abusive situation? Please describe**
 8. **Do you have experience or knowledge of a situation where the non-punishment principle would have been applied to a crime committed by a child victim of trafficking? Please describe**
 9. **Have you noticed new evolving trends in the field of child trafficking? Please describe**
 10. **In your opinion what should be the role of the low threshold services (NGOs/civil society organizations) in identifying the possible child victim of trafficking? Please describe**

Supporting a child

11. **Based on your experience, what are the best means to support a child to accept help and benefit from it? What are the challenges you have faced related to this? Please describe**
12. **Do you have specialized services for victims of human trafficking in your country? Please describe**
13. **Based on your experience, which services play a significant role in helping a child victims of human trafficking? (multiple choice)**
 - Social services
 - Health care services
 - Youth work
 - Child protection institutions
 - Specialized mental health services
 - School
 - Specialized victim support services
 - Family/parenting support services
 - Other
14. **Do you have experience or knowledge of using the Barnahus model in supporting victims of child trafficking?**
 - Yes
 - No
 - If yes, how the Barnahus-model could be developed to better meet the needs of victims of child trafficking?

15. **How should the criminal investigation authorities and support services cooperate in cases of child trafficking? Please describe**
16. **What should be taken into account when supporting a child in criminal procedure? Please describe**
17. **If you want, please give an example of a successfully progressed case where the child has been identified and supported appropriately**
18. **If you know of any studies or reports related to the topic, please share**
19. **Do you have something else to add?**

LIITE 3

Tiivis tietopaketti ihmiskaupasta ja siihen liittyvästä hyväksikäytöstä opetuksen tueksi

Tämä tiivis tietopaketti ihmiskaupasta ja siihen liittyvästä hyväksikäytöstä on laadittu opetuksen tueksi osana kansallista ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa (2020–2023). Tietopaketin tavoitteena on tarjota tietoa ja tukea, jota voidaan hyödyntää monipuolisin tavoin aina varhaiskasvatuksesta aikuisopetukseen, ikätaso huomioiden. Tietopaketti on koottu oikeusministeriössä sijaitsevan valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaation johdolla olemassa olevan tiedon pohjalta, yhteistyössä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän, opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen kanssa.

Kirjoittajat erityisasiantuntija Aino Pennanen ja erityisasiantuntija Saara Pihlaja,

Oikeusministeriö

Miksi ihmiskauppaa olisi hyvä käsitellä osana opetusta?

Ihmiskauppa voi tuntua ilmiönä kaukaiselta, mutta valitettavasti se ei sitä ole. Myös Suomessa esiintyy lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa, mutta se jää usein piiloon. Tiedossa olevissa tapauksissa nuori on ollut hyväksikäytön hetkellä oppivelvollisuuden piirissä ja monissa tapauksissa myös lastensuojelun asiakkaana. Ihmiskauppatilannetta ei kuitenkaan ole tunnistettu sen tapahtuessa, vaan tapahtumat ovat tulleet ilmi vasta, kun nuori on vuosia myöhemmin oma-aloitteisesti tuonut ne jonkun luotettavana pitämänsä aikuisen tietoon.

Koulun henkilökunnalla on merkittävä rooli alaikäisiin kohdistuvan hyväksikäytön ennalta ehkäisemisessä, tunnistamisessa ja huolestuttaviin tilanteisiin puuttumisessa. Jos huoli herää, ei tarvitse olla varmuutta siitä, onko kyseessä juuri ihmiskauppa tai jokin muu selkeä hyväksikäytön muoto. Tärkeintä on puuttua tilanteeseen sen vaatimalla tavalla, kuten keskustelemalla siitä turvallisessa tilassa ikätaoisesti ja pyrkimällä tarjoamaan sellaista apua ja tukea, mitä alaikäinen tarvitsee ja kokee haluavansa ottaa vastaan.

On tärkeää muistaa, että ammattilaisenkaan ei pidä jäädä huolensa kanssa yksin. Huolestuttavista tilanteista voi konsultoida matalalla kynnyksellä, tarvittaessa anonyymisti, jotakin hyväksikäytön uhrien auttamiseen erikoistunutta tahoa. Yhteystietoja sopiville tahoille löydät tämän materiaalin lopusta.

Niin ihmiskaupasta kuin muustakin hyväksikäytöstä on hyvä keskustella ennaltaehkäisevästi nuorten kanssa. On hyvä tunnistaa, että nuori voi usein kokea itse olleensa aloitteellinen tai kokea syyllisyyttään tai häpeää toiminnastaan. Niinpä aikuisten on tärkeää lähestyä asiaa sensitiivisesti, ilman pelottelua, uhkakuvien maalaamista, tuomitsemista ja syyllistämistä.

On myös syytä kiinnittää huomiota siihen, millä termeillä lasten ja nuorten kanssa puhutaan, sillä monet sanat vierittävät vastuuta lapsille tai nuorille itselleen. Vaikka lapsi itse käyttäisi termiä "sokerideittailu" tai puhuisi seksin myynnistä, olisi syytä puhua ennemmin seksuaalisesta hyväksikäytöstä, seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta tai seksuaaliväkivallasta.

Alaikäisen hyväksikäyttö on aina rikos, vaikka hän olisi kokenut suostuneensa häneltä vaadittuun toimintaan itse. Hyväksikäyttö ei koskaan eikä missään olosuhteissa ole uhrin syy, ja vastuu on aina aikuisella.

Alaikäiset ja nuoret tarvitsevat tietoa ihmiskaupasta ja muusta hyväksikäytöstä ennen kaikkea siksi, että he uskaltaisivat ottaa asian puheeksi aikuisen kanssa ja hakea apua, jos jotain tapahtuu tai jos herää huoli esimerkiksi ystävästä. Hyväksikäytön ehkäisy ja estäminen ei ole lapsen tai nuoren velvollisuus, mutta tiedolla on myös usein suojaava vaikutus. Hyväksikäyttötilanteisiin on tärkeä puuttua mahdollisimman varhain, koska riski tilanteen pahenemiselle voi on merkittävä.

Mitä on ihmiskauppa?

Ihmiskauppa on vakava rikos ja termi ilmiölle, johon voi kuulua monenlaista hyväksikäyttöä kuten työperäistä tai seksuaalista hyväksikäyttöä, rikosten tekoon pakottamista ja pakkoavioliittoja. Tekijä käyttää hyväkseen toisen heikkoa asemaa tai huijaa häntä saadakseen rahallista tai muuta hyötyä. Kyse ei yleensä ole siitä, että ihminen olisi ostettu tai myyty, vaan siitä, että tekijä kontrolloi uhria henkisesti tai fyysisesti tarkoituksenaan hyväksikäyttää tätä.

Yhdistävää erilaisille tilanteille on se, että uhri on asemassa, jossa hän kokee, ettei voi toimia toisin ilman vakavia seurauksia. Kyse on sekä uhrin ansaan saattamisesta, että sieltä pois pääsemisen estämisestä. Ihmiskaupan uhri usein kokee, että hänen on pakko tehdä toisen henkilön painostamana jotakin sellaista mitä ei haluaisi, kuten myydä seksuaalipalveluja saadakseen rahaa, päihteitä tai majapaikan, tehdä rikoksia toisen henkilön lukuun, työskennellä ilman korvausta tai solmia avioliitto vasten tahtoaan.

Hyväksikäyttäjät eivät useinkaan hallitse uhriaan fyysistä vapautta rajoittamalla tai väkivallalla. Kun uhri on ajettu ansaan, kontrollon keinot voivat olla paljon näkymättömämpiä, jolloin puhutaan niin sanotusta psykologisesta kontrollista:

Rikoksentehtyjä hyödyntää uhrin haavoittuvuutta, luottamusta, riippuvuutta tai vaikeuksia asettaa omia rajoja. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, että tekijä pitää uhria määräysvallassaan vetoamalla velkaan tai asemaansa. Joskus hyväksikäyttäjät hyödyntää esimerkiksi uhrin vaikeita kotiooloja, aiempia hyväksikäyttökokemuksia, päihderiippuvuutta tai uhkailee häntä esimerkiksi häpäisemällä hänet uhrin seksuaalisuutta loukkaavaa materiaalia levittämällä. Tekijä voi olla tuttu ja joskus uhrilla on häneen tunnesiteitä. Hyväksikäyttäjät voi olla poikaystävä, luotettavaksi aikuisiksi tekeytynyt henkilö tai oma kaveriporukka. Hyväksikäyttäjät voi onnistua rakentamaan luottamus- ja riippuvuussuhteen, joka alussa on tuntunut luontevalta ja turvalliselta, mutta joka saattaa vaihteellisesti johtaa jopa ihmiskaupan kynnyksen ylittävään hyväksikäyttöön.

Alaikäisten haavoittuvuus ihmiskaupalle

Eriyaisen alttiita hyväksikäytölle voivat olla alaikäiset, joilla ei ole turvallista asuinpaikkaa tai huoltajaa, syrjäytymisvaarassa olevat sekä päihderiippuvuudesta tai mielenterveysongelmista kärsivät. Myös aiemmat hyväksikäytön tai väkivallan kokemukset ja haasteet omien rajojen asettamisessa altistavat hyväksikäytölle. Tämän vuoksi myös seksuaalikasvatus on tärkeä ennaltaehkäisevä toimi.

Alla olevissa kappaleissa on kuvattu tyypillisimmin Suomessa havaittuja ihmiskaupan muotoja, hahmottamaan esimerkin omaisesti, mistä rikoksessa voi alaikäisten kohdalla

olla kyse. Samassa ihmiskauppatilanteessa voi kuitenkin olla piirteitä eri hyväksikäytön muodoista, kuten esimerkiksi seksuaalipalveluiden myymisestä ja rikosten teosta päihhteitä tai majoitusta vastaan, velan tai tekaistun velan kuittaamiseksi.

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Alaikäiset eivät välttämättä ihmiskauppatilanteen aikana tiedosta olevansa vakavan hyväksikäytön uhreja, sillä usein hyväksikäyttäjät on joku heidän luotettavaksi kokemansa henkilö, kuten huoltaja, sukulainen, seurustelukumppani tai muu tuttava. Mitä enemmän uhri luottaa, sitä helpompi hänet on saada toimimaan siten kuin hyväksikäyttäjät haluaa.

Tilanteeseen on saattanut johtaa esimerkiksi onnistuneesti alkanut työsuhde tai harrastus. Työnantaja tai ohjaaja on hiljalleen saattanut työstään tai harrastuksestaan motivoituneen alaikäisen riippuvaiseen asemaan, esimerkiksi hankkimalla tämän yksityisyyttä loukkaavaa materiaalia, alkaen sen seurauksena kiristää materiaalin levittämistä ja häpäisyllä, ellei alaikäinen alistu määräysvaltaan ja suostu toimimaan hyväksikäyttäjän vaatimalla tavalla.

Samalla tavalla alussa tasapainoisena näyttäytynyt seurustelusuhde tai ystävyys saattaa johtaa ihmiskaupan kynnyksen ylittävään hyväksikäyttötilanteeseen. Huolehtivalta vaikuttava aikuinen on voinut vedota esimerkiksi vaikeista kotiooloista tulevaan alaikäiseen, jolloin luottamussuhde ja valta-asetelma on rakentunut. Hyväksikäyttäjä ja uhri ovat esimerkiksi näennäisesti yhteiseen suostumukseen perustuen kuvanneet omaan käyttöönsä seksuaalisia tekoja, materiaalia on myöhemmin käytetty kiristämisen ja kontrollin välineenä esimerkiksi seksuaalipalvelujen myymiseen pakottamisessa, ja tilanne johtanut ihmiskauppaan. Alaikäinen voi kuvitella olevansa seurustelusuhhteessa, tuntee ihastusta tai rakkautta tekijää kohtaan eikä hahmota tulleensa hyväksikäytetyksi.

Tilanteet ovat moninaisia: yhtäältä uhri voi kokea, että hyötyy esimerkiksi seksuaalipalveluiden myymisestä itse. Toisaalta uhri voi kokea olevansa täysin hyväksikäyttäjän määräysvallan alla, manipuloituna ja alistettuna ja tiedostamattaan osallistua toisten lasten painostamiseen mukaan hyväksikäyttötilanteeseen.

Verkkovälitteinen ihmiskauppa

On tärkeää tiedostaa, että seksuaalinen hyväksikäyttö voi tapahtua myös internetissä. Internetin välityksellä houkuttelu ja niin sanottu groomaus voi kohdistua keneen tahansa.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän mukaan alaikäisen seksuaalinen hyväksikäyttö internetissä voi tapahtua aivan tavallisten keskustelupalstojen kautta tai niin sanotulla internetin pimeällä puolella eli salatuilla sivustoilla. Alaikäistä saatetaan huijata tai häntä saatetaan manipuloida suostumaan seksuaalisiin tekoihin nettikameran edessä. Hyväksikäytön kohteena oleva ei usein itse tiedä, kuinka monelle katsojalle hänestä kerättyjä kuvia ja videoita näytetään tai myydään. Kun alaikäisestä on saatu taltioitua esimerkiksi alastonkuvia, häntä saatetaan kiristää entistä seksuaalisempiin tekoihin tai kohtaamaan hyväksikäyttäjiä oikeassa elämässä.

Seksuaaliväkivaltaa kokeneiden alaikäisten ihmiskaupan uhrien kohdalla tilanteesta irtautumista voivat estää tekijän psykologisen kontrollin ja uhkailun sekä tilanteen tiedostamattomuuden lisäksi esimerkiksi tilanteen paljastumisen seuraukset, kuten

sijoitus tai lastensuojelulaitoksen rajoitustoimenpiteet, solidaarisuus hyväksikäyttäjää tai hyväksikäyttävää kaveriporukkaa kohtaan ja häpeä siitä, että oli joutunut tilanteeseen.

Esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen kokemuksen mukaan erityisesti alaikäisinä seksuaalipalveluiden myymiseen tai muiden seksuaalisten tekojen tekemiseen pakotettujen henkilöiden tapauksissa tilanteesta irtautumisen vaikeus on tarkoittanut käytännössä sitä, että hyväksikäytetty henkilö on alkanut vuosia myöhemmin, täysi-ikäistyttyään, kyseenalaistaa aiempia tapahtumia, kokea ne traumaattisina ja hakenut oma-aloitteisesti apua. Mikäli hyväksikäytön kohteeksi joutunut henkilö on halunnut vuosia myöhemmin ilmoittaa tilanteesta poliisille, on tapauksen eteneminen esitutkinnassa ollut käytännössä hyvin epätodennäköistä, sillä näyttöä on jälkikäteen ollut haastavaa löytää.

Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttäminen

Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttäminen tarkoittaa tilannetta, jossa henkilö painostetaan tai pakotetaan tekemään lainvastaisia tekoja siten, että joku toinen hyötyy niistä. Tällaiset teot voivat olla esimerkiksi taskuvarkauksia, myymälävarkauksia, ryöstöjä, murtoja sekä huumeiden myymistä tai salakuljettamista.

Joissakin tapauksissa alaikäistä on painostettu käyttämään huumausaineita ja muita päihteitä ensimmäistä kertaa elämässään, ja toisissa tapauksissa tilanne on alkanut päihteiden saamista vastaan tehtyjen tekojen kautta. Päihderiippuvuudesta kärsivä alaikäinen saatetaan painostaa rikollisiin tekoihin päihteidenkäytöstä syntyneiden velkojen korvaamiseksi tai päihteiden hankkimiseksi itselle ja muille. Painostuksen alaisena, kiinnijäämisen pelossa hän ei ole enää uskaltanut irtautua tilanteesta.

Alaikäinen voidaan pakottaa tekemään rikoksia myös siksi, että alle 15-vuotiaita ei voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen.

On huomionarvoista, että erityisesti päihteiden käytöllä ja rikosten teolla oireilevien alaikäisten kohdalla sama henkilö on saattanut sekä joutua ihmiskaupan uhriksi, että syyllistyä oma-aloitteisesti itse rikosten tekoon.

Rikollisessa toiminnassa hyväksikäytettyjen kohdalla tilanteeseen puuttuminen ja pakotettuna toimimisen tunnistaminen on erityisen tärkeää myös siksi, että tällöin tapaukseen on mahdollista soveltaa nk. rankaisemattomuusperiaatetta: pakotettuna tehdyistä teoista voidaan jättää rankaisematta tai pakottaminen voi lieventää mahdollista rangaistusta.

Pakkoavioliitot

Avioliittolain perusteella avioliiton voi Suomessa solmia ainoastaan 18 vuotta täytäneet henkilöt. Ulkomailla solmittua avioliittoa ei pidetä Suomessa pätevänä ilman erityistä syytä, mikäli toinen puolisoista on liiton solmimisen aikaan ollut alaikäinen.

Pakkoavioliittotapauksissa toinen tai molemmat puoliset ovat solmineet avioliiton pakotettuna vasten omaa tahtoaan. Toisinaan suostumus on voinut olla näennäistä – pakotetulla henkilöllä ei välttämättä ole ollut tosiasiallista mahdollisuutta kieltäytyä liitosta tai hän ei taustansa vuoksi ole tiennyt kieltäytymisen voivan olla millään tapaa mahdollista.

Pakkoavioliiton on sukupuolistunut hyväksikäytön muoto. Valtaosassa tiedossa olevista tapauksista liittoon pakotettu osapuoli on tyttö tai nainen, mutta on hyvä muistaa, että pakkoavioliiton uhriksi voi joutua minkä tahansa sukupuolen edustaja.

Pakkoavioliittotapauksissa ns. tekijän määrittelemisen voi joskus olla haastavaa, mutta tyypillisimmin pakottajana on toiminut tuleva aviopuoliso ja/tai toisen tai molempien puolisoitten vanhemmat, sukulaiset tai yhteisö. Useimmissa tiedossa olevissa pakkoavioliittotilanteissa samassa kokonaisuudessa on myös kunniaan liittyvää kontrollia ja väkivaltaa tai sen vakava riski.

Rikosuhripäivystyksen asiakkaiden tilanteista tehdyn selvityksen mukaan pakkoavioliittotapauksissa alaikäisyys yhdessä kunniaan liittyvän kontrollin ja väkivallan, perheen ja yhteisön elämänvalintoja määrittävän roolin sekä omista oikeuksista tietämättömyyden kanssa altistivatkin hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle. Lisäksi alaikäisten kohdalla korostui vakavan kunniaan liittyvän väkivallan lisäksi riippuvuus aviomiehestä, omasta perheestä ja yhteisöstä sekä pelko oman perheen saattamisesta häpeän kohteeksi. Edellä mainitut seikat tekivät tilanteesta irtautumisesta uhriksi joutuneen henkilön näkökulmasta mahdotonta.

Suurimmassa osassa tiedossa olevista pakkoavioliittotapauksista hyväksikäyttö, kuten vakava fyysinen, henkinen ja digitaalinen väkivalta, käytöksen ja liikkumisen kontrollointi, eristäminen ja taloudellinen hyväksikäyttö sekä eroamisen estäminen on jatkunut vielä liiton solmimishetken jälkeen.

Suomessa on tiedossa monenlaisia tapauksia, joissa alaikäinen on joutunut pakotetuksi avioliittoon:

1. Suomessa syntyneitä tai varhaislapsuudessa Suomeen muuttaneita alaikäisiä on lähetetty vanhempiensa kotimaahan avioitumaan jonkun perheen ja suvun sopivaksi katsoman henkilön kanssa. Joissakin tapauksissa alaikäisen uusi aviopuoliso on saapunut Suomeen perhesideperustaisella oleskeluluvalla. Tällaiset tilanteet ovat voineet tulla ilmi esimerkiksi pitkien koulupoissaolojen tai alaikäisen raskauden myötä. Joissakin tapauksissa tilanne ei ole koulupoissaoloista ja lastensuojelun asiakkuudesta huolimatta tullut ilmi, vaan henkilö on myöhemmin hakenut itse tilanteeseensa apua täysi-ikäistyttyään.
2. Ulkomaalaistaustaisia, Suomessa pidempään asuneita henkilöitä on käynyt avioitumassa kotimaassaan alaikäisen henkilön kanssa ja tuonut tämän perhesideperustaisella oleskeluluvalla Suomeen. Tiedossa on tapauksia, joissa Suomeen tuodun alaikäisen puolison ikä on henkilöllisyyspapereissa väärennetty siten, että hän olisi täysi-ikäinen.
3. Suomeen turvapaikanhakijana saapuneiden henkilöiden joukossa on aviopareja, joista toinen puoliso on alaikäinen ja pakotettu liittoon.
4. Alaikäiset henkilöt on vanhempiensa toimesta pakotettu avioliittoon esimerkiksi vanhempien sopimattomaksi katsoman seurustelun seurauksena.

Työvoiman hyväksikäyttö

Kaikista ihmiskaupan muodoista Suomessa tulee eniten ilmi työvoiman hyväksikäyttöä, mutta vain harvoissa näistä tapauksista uhri on ollut alaikäinen. Tiedossa on kuitenkin myös tilanteita, joissa haavoittuvassa asemassa, vailla muita mahdollisuuksia oleva alaikäinen on pakotettu työskentelemään palkatta tai huonoissa olosuhteissa.

Alaikäisenä turvapaikanhakijana Suomeen tulleita henkilöitä on esimerkiksi pakotettu työskentelemään ravintola- tai siivousalalla pientä korvausta tai majoitusta vastaan. Toisinaan työnantaja on saattanut näyttäytyä hyväntekijänä, joka huolehtii alaikäisestä tarjoamalla tälle majapaikan, ruokaa ja työtä.

Työvoiman hyväksikäytön uhrit ovat harvoin täysin eristettyinä työ- tai majapaik-
kaansa, ja voivat esimerkiksi käydä työn ohella kielikurssilla tai koulussa, siksi tämä saattaa hankaloittaa tilanteiden tunnistamista.

On hyvä muistaa, että Suomessa palkaton harjoittelu on sallittua ainoastaan oppilaitosyhteistyönä tai TE-keskuksen kautta. Muussa tapauksessa, tilanteen täyttäessä työsuhteen tunnusmerkit, työstä tulee maksaa palkka.

Hyväksikäyttötilanteiden ehkäisemiseksi alaikäistä voi työnhaussa neuvoa huolehti-
maan esimerkiksi seuraavista asioista:

- Pyydä työsopimus ja käy se luotettavan henkilön kanssa läpi
- Älä luovuta tärkeitä dokumentteja, kuten turvapaikkapuhuttelun pöytäkirjaa työnantajallesi, vaikka hän sitä pyytäisi. Hänellä ei ole oikeutta nähdä sitä.
- Kirjaa ylös jokainen työpäivä, työaika ja työpaikan/kohteen sijainti: Esim. *Ke 23.1.2024 klo 07–14, Prisma XX; To 24.1.2024 klo 06–14, Prisma XX*
- Ota kuva työnantajan tekemästä työvuorolistasta, jossa näkyy nimesi.
- Jos mahdollista, ota itsestäsi "selfie" töissä ollessasi.
- Jos et saanut palkkakuittia, pyydä se työnantajaltasi. Vertaa, että tekemäsi työtunnit ja palkkakuitti täsmäävät.

Lapsen ja nuoren auttaminen

On hyvä pohtia etukäteen, miten huolestuttava tilanne tulisi lapsen tai nuoren kanssa ottaa puheeksi. Lisäksi on tärkeää tiedostaa, miten lasta tai nuorta voi tilanteeseen puuttumisen jälkeen tukea ja mihin hänet tulisi tarvittaessa ohjata. Tukea ja ohjeistusta tähän voi tiedustella esimerkiksi kunkin maan ihmiskaupan uhrien auttamisesta vastaavilta viranomaisilta tai luotettavilta, ihmiskaupan uhreja tukevilta kolmannen sektorin toimijoilta.

LÄHTEET

- Bellis, Mark – Ashton, Kathryn – Hughes, Karen – Ford, Kat – Bishop, Julie – Paranjothy, Shantini: Adverse Childhood Experiences and their impact on health-harming behaviours in the Welsh adult population. Public Health Wales NHS Trust. 2015.
- Björktomta, Siv-Britt: Honor-Based Violence in Sweden – Norms of Honor and Chastity. *Journal of Family Violence*, 34/2019, s. 449–460. doi:<https://doi.org/10.1007/s10896-019-00039-1>
- Chang, Kimberly – Tsang, Shannon – Chislom-Srarker, Makini: Child trafficking and exploitation: Historical roots, preventive policies, and the Pediatrician’s role. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 52(3)/2022, 101167. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2022.101167>
- Clawson, Heather – Dutch, Nicole – Solomon, Amy – Goldblatt Grace, Lisa: Human Trafficking Into and Within the United States: A Review of the Literature. U.S. Department of Health and Human Services. 2009.
- Council of Europe: Council of Europe Convention on Action Against Trafficking in Human Beings, CETS 197, 16 May 2005.
- Czarnecki, Dorothea: Miteinander statt nebeneinander! Bundeskooperationskonzept „Schutz und Hilfen bei Handel mit und Ausbeutung von Kindern“. The Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, Germany. 2018.
- Czarnecki, Dorothea: Arbeitshilfe für die Praxis „Handel mit und Ausbeutung von Kindern und Jugendlichen erkennen und reagieren“. ECPAT Deutschland e.V. 2019.
- Döcker, Martina – Ingo, Stamm: Kinderhandel in Deutschland – Aufgabe und Herausforderung für die Kinder- und Jugendhilfe. German Association for Public and Private Welfare. 2015.
- European Commission: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021 – 2025, COM(2021) 171. Brussels 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0171>
- European Commission: Report from the Commission to the European Parliament - Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (Fourth Report). Brussels 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0736>

- European Union: Council of the European Union, Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA, OJ L. 101/1-101/11; 15.4.2011, 2011/36/EU, 15 April 2011.
- Europol: Situation Report Trafficking in human beings in the EU. Document ref no: 765175. Hague 2016.
- Felitti, Vincent – Anda, Robert – Nordenberg, Dale – Williamson, David – Spitz, Alison – Edwards, Valerie – Marks, James – Koss, Mary: Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *Am J Prev Med*, 14(4)/2018, 245-58. doi:10.1016/s0749-3797(98)00017-8. PMID: 9635069
- FRA: Children deprived of parental care found in an EU Member State other their own – A guide to enhance child protection focusing on victims of trafficking. 2019.
- GRETA, Trafficking in Children – Thematic Chapter of the 6th General Report on GRETA's Activities. 2018.
- Halmeenlaakso, Noora: Verkossa ilmenevä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta ihmiskaupan muotona – ilmiön tunnistaminen ja torjunta lainsäädännöllisenä ongelmana. *Pro Gradu –tutkielma*. Itä-Suomen yliopisto. 2023.
- Hughes, Karen – Bellis, Mark – Hardcastle, Katherine – Sethi, Dinesh – Butchard, Alexandra – Mikton, Cristopher – Jones, Lisa – Dunne, Michael: The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Public Health*, 2(8)/2017, e356-366. doi: 10.1016/S2468-2667(17)30118-4. Epub 2017 Jul 31. PMID: 29253477
- ICAT: Issue Brief 12 - Addressing vulnerability to trafficking in persons. 2022.
- ILO – European Commission: Operational indicators of trafficking in human beings. 2009.
- Jernbro, Carolina – Otterman, Gabriel – Lucas, Steven – Tindberg, Ylva – Janson, Staffan: Disclosure of Child Physical Abuse and Perceived Adult Support among Swedish Adolescents. *Child Abuse Review*, 26(6)/2017, s. 451-464.
- Kaakinen, Markus – Vauhkonen, Teemu – Tanskanen, Maiju – Hoikkala, Tommi: Ankuritoiminnan vaikuttavuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:40.
- Kannisto, Noora – Kiuru, Elina – Laakkonen-Linna, Marika – Rautio, Jenni – Vehkaoja, Sini – Bildjuschkin, Katriina – Rajala, Rika – Laajasalo, Taina – Stolt, Sini: Miten kohdata 12–19-vuotias nuori, jonka epäillään kokeneen seksuaaliväkivaltaa? - Tietopaketti ammattilaisille. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Barnahus*. 2023

- Kansallinen ihmiskaupparaportointi – Kertomus 2014: Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Julkaisusarja 16. Vähemmistövaltuutettu. 2014.
- Kekkonen, Outi – Pekkarinen, Elina: Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2024:1.
- Kervinen, Elina – Ollus, Natalia: Trafficking in children and young persons in Finland. HEUNI. Publication Series No 89b. Helsinki 2019.
- Ladd, Sarah – Neufeld Weaver, Laurel: Moving forward: Collaborative accompaniment of human trafficking survivors by using trauma-informed practices. 4(3)/2018, s. 191-212. doi:[10.1080/23322705.2017.1346445](https://doi.org/10.1080/23322705.2017.1346445)
- Lahtinen, Hanna-Mari – Laitila, Aarno – Korkman, Julia – Ellonen, Noora – Honkalampi, Kirsi: Children's Disclosures of Physical Abuse in a Population-Based Sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(5-6)/2022, s. 2011-2036.
- Lahtinen, Hanna-Mari – Laitila, Aarno – Korkman, Julia – Ellonen, Noora: Children's disclosures of sexual abuse in a population-based sample. *Child Abuse & Neglect*, 76/2018, s. 84-94. doi:<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.10.011>.
- Lind Haldorsson, Olivia – Child Circle: Barnahus Quality Standards - Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence. Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle. 2017.
- Länsstyrelserna & Polismyndigheten: Gängsnacket - En guide för föräldrar och andra viktiga vuxna. 2023. <https://www.lansstyrelsen.se/publikation?entry=230&context=23>
- Manay, Natalia – Collin-Vézina, Delphine – Alaggia, Ramona – McElvaney, Rosaleen: "It's Complicated Because We're Only Sixteen": A Framework for Understanding Childhood Sexual Abuse Disclosures to Peers. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(3-4)/2022, NP1704-NP1732. doi:<https://doi.org/10.1177/0886260520933052>
- Martinho, Gabriela – Gonçalves, Mariana – Matos, Marlene: Child trafficking, comprehensive needs and professional practices: A systematic review. *Children and Youth Services Review*. 119/2020, s. 0190-7409. doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105674>
- Middleton, Jennifer – Edwards, Emily – Roe-Sepowitz, Dominique – Inman, Eleanor – Frey, Laura – Gattis, Maurice: Adverse Childhood Experiences (ACEs) and Homelessness: A Critical Examination of the Association between Specific ACEs and Sex Trafficking among Homeless Youth in Kentuckiana. *Journal of Human Trafficking*, 10(1)/2022, s. 121-134. doi:<https://doi.org/10.1080/23322705.2021.2020061>

- Middleton, Jennifer – Edwards, Emily: Detecting child trafficking within the child welfare system: recommendations and best practices for screening and identification protocols in the United States. *Forensic Research & Criminology International Journal*, 9(1)/2021, s. 1-10.
- Mujaj, Edi – Mäkelä, Veikko: Human Trafficking Baltic Sea Region Round-Up Report 2022. Council of the Baltic Sea States. 2022. https://cbss.org/wp-content/uploads/2022/10/human-trafficking_bsr_roundup_report_2022.pdf
- Peck, Jennifer – Meadows-Oliver, Mikki: Human Trafficking of Children: Nurse Practitioner Knowledge, Beliefs, and Experience Supporting the Development of a Practice Guideline: Part One. *Journal of Pediatric Health Care*, 33(5)/2019, s. 603-611. doi:<https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2019.05.006>
- Peltonen, Kirsi – Ellonen, Noora – Pitkänen, Joonas – Aaltonen, Mikko – Martikainen, Pekka: Trauma and violent offending among adolescents: a birth cohort study. *Journal of epidemiology and community health*, 74(10)/2020, s. 845-850. doi:10.1136/jech-2020-214188
- Pihlaja, Saara – Piipponen, Juulia: Selvitys Rikosuhriväivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita. 2023:23.
- Polismyndigheten: Så rekryteras barn och unga in i kriminalitet. 2023. <https://polisen.se/utsatt-for-brott/brott-mot-barn-och-unga/unga-i-riskzon/ar-du-orolig-over-att-ditt-barn-ska-luras-in-i-kriminalitet/>
- Polismyndigheten: "Vi slår hårt med allt vi har – vi ger oss inte", säger Anders Thornberg. Pressmeddelande. 12.9.2023. <https://polisen.se/aktuellt/nyheter/2023/september/vi-slar-hart-med-allt-vi-har--vi-ger-oss-inte-sager-anders-thornberg/>
- Reid, Joan – Baglivio, Michael – Piquero, Alex – Greenwald, Mark – Epps, Nathan: No Youth Left Behind to Human Trafficking: Exploring Profiles of Risk. *American journal of orthopsychiatry* 89(6)/2019, s. 704-715. doi:10.1037/ort0000362
- Reid, Joan – Baglivio, Michael – Piquero, Alex – Greenwald, Mark – Epps, Nathan: Human Trafficking of Minors and Childhood Adversity in Florida. *Am J Public Health*, 107(2)/2017, s. 301-311.
- Roth, Venla: Defining Human Trafficking, Identifying its victims. A Study on the Impact and Future Challenges of the International, European and Finnish Legal Responses to Prostitution-Related Trafficking in Human Beings. Turku 2010.
- THL: Barnahus-malli tehostaa lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa. Helsinki 2019. https://thl.fi/documents/155392151/190159819/THL_Barnahus_fi_web.pdf/7373e0b3-10b6-1b12-73ea-99d495c35eeb/THL_Barnahus_fi_web.pdf?t=1692624828535
- UNDOC: Toolkit to Combat Trafficking in Persons - Global Programme against Trafficking in Human Being. Vienna 2008. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT_Toolkit08_English.pdf

- UNICEF: Practical Guide on identification of victims and persons at-risk of trafficking in human beings: Guidance for frontline responders. UNICEF 2022. <https://www.unicef.org/eca/reports/practical-guide-identification-victims-and-persons-risk-trafficking-human-beings>
- United Nations General Assembly: Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 15 November 2000
- United Nations: Report of the Secretary General. A/36/215 19.6.1981.
- Vehkaoja, Sini – Juusola, Aino – Järvilehto, Liisa: Työkalu keskusteluun lapsen tai nuoren kanssa väkivaltaepäilystä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos – Barnahus 2022. <https://barnahus.fi/tyokalu-keskusteluun-lapsen-tai-nuoren-kanssa-vakivaltaepailysta/>
- Villacampa, Carolina: Human trafficking for labour exploitation: The survivors' perspective. *International Review of Victimology*, 0(0)/2023. <https://doi.org/10.1177/02697580231167907>
- Villacampa, Carolina – Gómez, Jesús – Torres, Claudia. Trafficking in human beings in Spain: What do the data on detected victims tell us? *European Journal of Criminology*, 20(1)/2023, s. 161-184.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-831-0 (PDF)